

**SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM
DEÁK FERENC ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR**

**AZ ELSŐ ÖNÁLLÓ MAGYAR KATONAI BÜNTETŐ
TÖRVÉNYKÖNYV MEGALKOTÁSÁNAK TÖRTÉNETE¹**

OTDK dolgozat

Szerző:

Farkas Ádám

Témavezetők:

Dr. Révész T. Mihály

Dr. Barna Attila

2008.

¹ Jelen dolgozat a XXIX. Országos Tudományos Diákköri Konferencia Állam- és Jogtudományi Szekciójában Magyar Állam- és Jогtörténet Tagozatban III. helyezést elért, majd a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar által kiadott Optimi Nostri 2009-es kötetében közölt dolgozat bővített változata.

Az igazság legnagyobb tisztelete annak használatában van.

Ralph Waldo Emerson

Kétszeres óvatossággal szabad csak tehát a katonai büntetőjog reformjához nyúlni, mert a katonai büntetőjog a fegyelemtartásnak végső eszköze.

Az 1930:2. tc. indoklása

Tartalom

Tartalom	3
I. Előszó	4
II. A katonai büntetőjogról	6
1. A Katonai büntetőjog fogalma és tagozódása	6
2. A katonai büntetőjog feladata	8
III. A hadügyi kényszerúség stratégiája	11
1. A stratégia becikkelyezett indukálója	11
2. A stratégia törvénykezési és szervezeti folyamatai	14
3. A kényszerúség stratégiája katonai igazságszolgáltatásban	19
IV. A Katonai Büntetőtörvénykönyvről	21
1. Időszerű reform	21
2. A Ktbtk az országgyűlésben, kritikák keresztüztüében	25
<i>2.1. A kódex legkritikusabb szakaszai</i>	<i>30</i>
<i>2.2. A törvény bizottsági méltatásáról és értékeléséről</i>	<i>34</i>
3. A törvényről az utókor szemével	36
V. Felhasznált Irodalom	41

I. Előszó

Amikor az első, önálló magyar katonai büntető törvénykönyv – továbbiakban Ktbtk. – megalkotásának körülményeit jelöltem meg kutatásom tárgyaként, úgy éreztem, hogy dolgozatom folyamán egy utat kell bejárnom, mely az általánostól a részletesig tart, és melynek indulópontja és végpontja egyaránt a jog terepében található.

Dolgozatom a jogtörténet tárgykörébe tartozik, s mint ilyenrel kapcsolatban felmerült bennem a kérdés Dr. Jobbágyi Gábor interneten elérhető sorainak olvasása után, hogy mennyiben jellemző rá az „eredeti témaválasztás, egyéni kritikus véleménnyel”² kitétel.

Nos, úgy vélem az első önálló, magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának vizsgálata eredeti témaválasztásnak tekinthető kiegészülve az általam hadügyi kényszerűség stratégiájának nevezett folyamat elemzésével, mely a tények alapján formált egyéni véleményemre jelentékeny módon épít.

Dolgozatom súlyát úgy vélem növeli, hogy ugyan történeti, mégis a múlt szélesebb körű megismerésén túl egyéb aktualitással is bír, hiszen „múlt nélkül nincs jövő”, ahogy ezt a Hadtörténeti Intézet mottója is rögzíti. A katonai büntető törvénykönyv kapcsán a közelmúlt aktualitásként a Kondorosi Ferenc által 2006-ban előirányzott, előbb, vagy utóbb remélhetőleg megvalósuló, elkülönült katonai büntetőjogi kodifikáció említendő, ami úgy vélem igényli a múlt feltárását, köztük jelen dolgozat kutatási eredményeit is még akkor is, ha jelenleg a kodifikáció kérdése ingatag állapotban van.

Önálló kutatási tevékenységem a témaválasztást és a jogszabály szövegének és indoklásának vizsgálatát követően a tárgyalt korszak történeti háttérének szakirodalmi áttekintésével kezdődött, majd a katonai kérdések szakirodalmában történő tájékozódással folytatódott. A kötetekbe rendezett ismeretanyagban történt „körút” után a Hadtörténelmi Levéltár és Irattár anyagai között folytattam kutatómunkámat. A kutatás záró szakaszában pedig az Országgyűlési Könyvtár őrzésében lévő ritka kötetek és a képviselőházi, illetve felsőházi naplók elemzése valósult meg. Ezen folyamatokat értékesen egészítette ki a Vargyai Gyula professzorral folytatott témaorientált konzultáció is, mely a történeti események körében jelentett komoly látképszélesedést.

Kutatásomat azonban még messze nem tekintem lezártnak egyrészt azért, mert számos releváns irat még nem került feldolgozásra így kincsként tárulkoznak egy hosszabb távú kutatás elé, másrészt azért mert olyan korszak vizsgálatára irányul, melyet az utókor többféle

² Dr. Jobbágyi Gábor - <http://www.jak.ppke.hu/hallg/tdk/letolt/tajek0822.pdf>

aspektusból vizsgál, széles skálán változó módon véleményez, s a társadalom tekintetében rendre a következőképp ír le:

„A magyarságnak ugyanis sok és sokféle fájdalmat okozott a békeszerződés. A millió megnehezített életlehetőség és megkeserített sors, a menekülők és a maradók szenvedései, megaláztatásai egyénenként állították szembe a magyarokat Trianonnal. Akiket pedig személyükben nem vagy kevésbé érintett a békeszerződés, azokat mint a magyar nemzet tagjait sújtotta és degradálta a döntés, s ezzel az anyagi hátrányokon túl a szellemi- érzelmi sérelmek okán is kihívta a magyarság ellenszenvét.”³

A jelen dolgozatban publikált eredmények úgy gondolom a kutatás magját képezik, melyeket további kutatási eredményekkel, így például a kor vonatkozó rendeleteivel és jogeseteinek elemzésével, a vonatkozó korabeli szakirodalom és a nemzetközi „rokonjelenségeinek” kiterjedtebb elemzésével, a Ktbtk. részletes elemzésével és kritikájával, és mindenek előtt egy jelentékeny, terjedelmi és időbeli okokból elmulasztott, köztörténeti kiegészítéssel látom szükségesnek felvértetni a későbbiekben. Munkámat tehát nem tekintem lezártnak a jelenlegi dolgozat pályáztatásával.

Farkas Ádám

³ Zeidler Miklós: A magyar irredenta kultusz a két világháború között, Teleki László Alapítvány, Bp. 2002. 6.

II. A katonai büntetőjogról

A katonai büntetőjogról és a hadseregről alkotott álláspontom megismertetése során, elsőként az általánosság és elméletiség oldaláról kívántam megközelíteni ezen kérdéseket. Meggyőződésem, hogy általános és különös, elmélet és „gyakorlat” egymás nélkül nem nyújt teljesen kielégítő választ és nem alkalmas a mind teljesebb feltárássra való törekvésre.

Az általános elemzés előtt be kell vallanom, hogy magát a hadsereget és a hozzá kapcsolódó tudományokat, köztük a katonai jogot és katonai büntetőjogot is, valamelyest többre hivatottnak és becsülendőbbnek tartom, mint jelen korunk közvéleménye, vagy kortársaink többsége. Ez a fajta preferálása ennek a szerintem az átlagosnál erőteljesebben elkülönült társadalmi alrendszernek néhol kiterjesztettebb, nagyobb jelentőséget és tényezőkészletet látó gondolkodást eredményez, melyet például már a katonai büntetőjog definíciójának taglalásakor is felszínre engedek.

1. A katonai büntetőjog fogalma és tagozódása

A katonai büntetőjog sajátos terrénumának elemzését a hadseregről, annak feladatáról és szerepéről, illetve a katonai hivatásról folytatott értekezés előtt, érdemes a következő kérdésekkel kezdeni: Mit is jelent a katonai büntetőjog? Mi is a katonai büntetőjog definíciója?

Földvári József büntetőjogi definíciója szerint „a büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely cselekmények minősülnek bűncselekményeknek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.”⁴

E tág értelemben vett definíció, valamint Nagy Ferenc szintén tág értelmű büntetőjogi definíciója alapján azt mondhatnánk: a katonai büntetőjog azoknak a jogszabályoknak az összessége, amelyek meghatározzák, mely, a katonai büntető törvénykönyv hatálya alá tartozó személyek által elkövetett, cselekmények minősülnek – katonai – bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni és velük szemben milyen szankciókat és hogyan kell alkalmazni.

Ez a meghatározás azonban véleményem szerint csak abban az esetben elégséges, ha a katonai büntetőjog tagolását, párhuzamban a büntetőjog oktatásában bevett tagolásával, az anyagi jog, eljárásjog, végrehajtási jog triásza szerint tagoljuk.

⁴ Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész, Osiris Kiadó Bp. 2002, 27.

Ez a hármas tagolásra építő meghatározás azonban nem mutat rá számos olyan tényezőre, mely erőteljesen befolyásolja a katonai rend és hivatás szabályozását. Ezen hiányosság miatt Dr. Hautzinger Zoltán „A katonai büntetőjog fogalma és forrásai” c. munkájában, a katonai jogról alkotott definícióját alkalmazom a katonai büntetőjogra, kiegészítve azt néhány sajátos a katonai függellel és fegyellel szorosan összefüggő tényezővel, melyekre aztán dolgozatom során elemző jelleggel ki is térek. Az általam használt katonai büntetőjog fogalom tehát a következő:

A katonai büntetőjog legtágabb – történetileg is leíró – fogalma a katonákra vonatkozó anyagi, eljárásjogi és büntetés végrehajtási jogszabályokon túl, szerves kapcsolatban áll mindazon tényezőkkel, melyek az adott jogszabályokban foglalt körülményeket nem tisztán jogi eszközökkel határozzák meg. Ilyen formán a katonai büntetőjog egy tükör, melynek képe jogszabályok mellett, a katonai nevelés és tisztképzés alapelveiből, a hadsereg struktúrájából és jellegéből adódó sajátos – egyben nemzeti – mentalitásból, „a katonai hierarchiában elhelyezkedő vezetőktől származó belső szabályzókból, vagy a katonai életviszonyokat jellemző, sokszor irratlan erkölcsi elvekből, szokásokból”⁵ áll össze.

A fenti definíció igazolására alkalmas Helmuth von Moltke elhíresült gondolata, miszerint „a fegyelem pedig a hadsereg lelke, amely nélkül a hadsereg háborúban hasznavehetetlen, békében veszedelmes”, hiszen a hadsereg fegyelmét nem egyedül a jogi eszközök, hanem „hátszágukkal” alkotott együttesük biztosítja. A katonai büntetőjog feladata ugyanis évezredek óta a háborúra és a belső béke védelmében tett esetleges fellépésekre való készülés közepette a katonai alakulatokon belüli fegyelem megtartása és megerősítése, melynek módszertani bázisát a nevelésen, kiképzésen, és honoráláson túl a példaértékű, példastatuálásra alkalmas büntetési tételek, a gyors és átlátható eljárás és a sajátos tényállások szabályozása is képzzi.

A fenti fogalom azonban rendkívül tágan értelmezett variánsa a katonai büntetőjog fellelhető fogalmainak. Ez a fogalmam főként a jogtörténeti megközelítés okán tűnik helytállóknak és célszerűnek, jogtudományi, ezen belül jogági tagozódási megközelítés tekintetében azonban a szűkebb, többek között Nagy Ferencet és Földvári Józsefet is követő fogalmat tartom használatra érdemesnek.

A büntetőjog tagolása során a szűkebb, de nem a legszűkebb – csupán az anyagi jogra korlátozó – értelmezést célszerű alkalmazni. Ezen szűkített meghatározás alapján a katonai

⁵ Dr. Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, Hadtudomány (A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata) 2008. elektronikus szám

büntetőjog, akárcsak a büntetőjog maga, a következő módon tagozódik a XIX. század közepétől kezdődően: Anyagi jog (Általános és Különös részre tagolva) – Eljárásjog – Végrehajtási jog.

Ez a kérdés dolgozatomban tekintetében azért is fontos, mert a dolgozatomban tárgyat képző első önálló, magyar katonai büntető törvénykönyv, vagyis az 1930:2. törvénycikk – a továbbiakban: Ktbtk. – e tagolásból a katonai büntetőjog anyagi jogát tartalmazza, míg a másik két csoport e korszakban „a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló 1912:33. törvénycikk tartalmazza az 1930:2. tc. módosító rendelkezéseivel együttesen.

A tagozódás azonban nem csak dolgozatomban tartalmi kérdései, hanem a katonai büntetőjog jogrendszerbeli elhelyezkedésének okán is fontos, szimbolikus értékű kérdés, hiszen egy véleményem szerint jelentékeny módon elkülönült „világ” büntetőjogának azt a tulajdonságát mutatja meg, hogy az akármennyire is „különc” szabályozási terület, következetesen kapcsolódik a jogrendszer egészének milyenségéhez, ami szögezzük le, nem volt mindenkor evidencia ezen jogágot illetően.

2. A katonai büntetőjog feladata

A katonai büntetőjog feladatait, akárcsak annak fogalmát, tagoltan kívánom tárgyalni. Első megközelítésben a katonai büntetőjog feladatkörének szűk, az általános büntetőjoghoz erőteljesen közelített értelmezését kívánom feltárni.

Ebben a megközelítésben a katonai büntetőjog feladata ultima ratio jelleggel a hadsereg kötelékében szolgálók közösségi együttélésének védelme, a kiadott parancsok és elvárt magatartások kikényszeríthetőségének-, valamint a tiltott magatartások szankcionálhatóságának garantálása, a hadseregbeli rend alapértékeinek védelme, a hierarchia és tekintélyrendszer feltétlen működésének biztosítása, s mindezekon keresztül a társadalom és az állam egészének védelme ez utóbbiak épségének, szuverenitásának, biztonságának és rendjének védelmi kötelezettsége okán.

Ez a szűk értelemben vett meghatározás azonban a feladatkör mibenlétének felületes ismertetését meríti ki, ezért szükségesnek tartom, hogy a katonai büntetőjog feladatát a hadsereg feladataival analógiában is, elméletileg kibontva, tágabb értelemben kezeljem.

A hadsereg, vagy magyar viszonylatban vett beszédesebb megnevezésével a honvédség feladata elsődlegesen az ország védelme a külső ellenség ellen. A „*hostis*”⁶ elleni magabiztos

⁶ A *hostis* Fisichella megközelítésében a politikai értelemben vett külső ellenséget jelenti, ld. Domenico Fisichella: A politikatudomány alapvonalai, Osiris kiadó, Bp., 2004., 47.

és sikeres harc érdekében azonban szükségszerű a hadsereg soraiból rideg vasfegyelemmel kiiktatni az „*inimicus*”⁷ magatartást, mintegy alapul véve Szun Ce mester szavait:

„A mi rendünk segítségével várhatjuk ki a felfordulást (az ellenségnél), a mi nyugalomunk segítségével várhatjuk ki a nyugtalanságot (az ellenségnél).”⁸

A háborúra való készülés, az életben maradás akaratával azonos, a fennmaradásért vívott folyamatos békeharc folyamatában tehát a jogalkotók, az egyenruhás-taláros jogalkalmazók és a felelős beosztásokban szolgáló egyenruhások egyaránt részt vesznek, és az ő irányításuk alatt a katonai állomány szinte egésze küzd az emberi gyengeség és esendőség ellen.

A katonai büntetőjog feladata – általánosságban az összes többi jogágéval azonos -, a társadalmi rend biztosítása. Tágabb értelemben azonban a körébe tartozó, a társadalom egyes elemeire és a hadsereg feladatából adódóan egészére fizikailag és pszichikailag egyaránt veszélyes cselekményektől való védelem sajátos jelleget ad a katonai büntetőjognak, mely feladatát a társadalom védelmével, neveléssel és „megtorlással” együttesen látja el.

Megítélésem szerint a katonai büntetőjog tekintetében döntő momentum a szigor, a gyors eljárás – ld. 1912:33. törvénycikk – és a megelőző jelleg, hiszen a hadsereg kötelékében minden egyes törvénysértő cselekmény a fegyelemre, rendre és precizításra mért ütéssel egyezik meg, tovább gondolva pedig a haza és nemzet biztonságára, az állam stabilitására mért csapással azonos. Ezen magatartásokat nem elsősorban utólagos büntetésben részesítendő, hanem megelőzendő, a közösség, vagyis az állomány nevelésével kell kiküszöbölni. Ezt a nevelési funkciót a katonai kereteken belül a klasszikus értelemben vett nevelés és kiképzés, a szigor, a szabályellenes magatartásokkal szembeni fokozott és arányos, de legenyhébb esetben is szükségszerű fellépés mellett a sajátos mellékbüntetések és a büntethetőség személyi hatályának kiszélesítése – például speciális helyzetű fiatalokúra – szolgálja.

A katonai büntetéseket nagymértékben befolyásolják a hadsereg, mint társadalmi csoportra, közösségre jellemző sajátos viszonyok, így például a rendfokozatok és a velük járó becsület és büszkeség, melyeknek csorbítása tradicionálisan kemény fellépésként értelmezhető⁹ és ez a jelleg a két világháború közötti Magyarország hadseregére is erőteljesen érvényesült.

⁷ Az *inimicus* a belső- vagy magánellenséget jelenti, ld. Fisichella 2004. 47.

⁸ Szun Ce: A hadviselés törvényei, elektronikus változat, (<http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>)

⁹ Ezt jól példázza a nemzetközileg más okból elhíresült Dreyfus-ügy, melynek során a francia Alfred Dreyfust megalázó körülmények között – tisztí kardjának teljes állomány előtti eltörésével – fosztották meg katonai rangjától.

Megállapítható, hogy sajátos büntetések, személyi hatály, bűncselekmények és sajátos eljárás jellemzi a katonai büntetőjogot, melyben szinte minden résztvevő a fegyveres testületek kötelékének tagja. Ez pedig arra enged következtetni, hogy a katonai büntetőjog egy teljesen sajátos és elkülönült „jogterület”. E következtetés azonban csak részint helytálló, hiszen mára az évezredes jogszabályi és jogalkalmazói-igazságszolgáltatási elkülönülés jelentékenyen oldódni látszik, s alapelvvé vált a XX. század derekára, hogy a fegyveres erők állományainak tagjaira csak annyiban vonatkozzék különleges szabályozás, amennyiben azt a katonalétből adódó különleges viszonyok megkívánják (ld. 1930:2. tc. 1. §).

Ezen alapelvvel a katonai büntetőjog szabályai már lényegileg „csak” a katonai kötelezettségek teljesítését, vagyis a hadsereg harcképességének fenntartását és megerősítését szolgáló intézkedések, melyek nem terjednek ki a közbűncselekmények körére. Azok tekintetében ugyanis, ahogy már az 1930:2. tc. 1.§-a is mutatja, a „civil Btk” – akkoriban az 1878:5. tc.– szabályai váltak mérvadóvá a XX. században, azt megelőzőleg azonban a testület kollektív becsületén esett folt miatt nem ez az álláspont dominált.

A XX. században azonban a katonai büntetőjogra is kiterjedt a modern jogelvek hatálya, és ezzel alapelvként ismeri el, hogy a hadseregben szolgáló egyének nem különülnek el teljes egészében a társadalom többi elemétől, sőt azok az egyenruha és a katonai kötelezettségek ellenére is kötelesek megfelelni az alapvető társadalmi elvárásoknak. „Mindezekből az következik, hogy a katonát általában kétféle kötelezettség terheli. Egyrészt rá is vonatkoznak mindazok a szabályok, amelyek minden állampolgárra nézve kötelezőek, másrészt vonatkoznak rá a katonai szolgálat előírásai is. Ilyenformán a katonai személyt szolgálati ideje alatt az általános állampolgári fegyelem mellett a speciális katonai fegyelem is köti. Ez jogi vonatkozásban azt jelenti, hogy a katonára az általános büntetőjogi szabályokon kívül a speciális katonai büntetőjogszabályok is vonatkoznak.”¹⁰

A katonai büntetőjog tehát felvértezve a jobbiztonságot és jogállamiságot szolgáló alapelvekkel egy olyan védvonalat minden államnak, mely elsősorban azok ellen lép fel, akik gondatlansággal vagy szándékossággal olyan megengedhetetlen magatartást tanúsítanak, mely nem csupán személyük és az egyenruhával vállalt felelősségük vonatkozásában, de a nemzet és haza egészére nézve veszélyesek. Ezek a magatartások annyiban speciálisak, amennyiben a katonai viszonyok speciálisak a társadalom egészének viszonyaihoz mérten. A katonai büntetőjog elsőrendű feladata pedig az, hogy elkülönült módon fellépjen ezekkel szemben.

¹⁰ Földvári József: Magyar büntetőjog általános rész, Osiris Kiadó, Bp., 2002., 34-35. oldal

III. A hadügyi kényszerűség stratégiája

Az 1930:2. tc. becikkelyezése előtti évek áttekintése során arra a következtetésre jutottam, hogy a katonai büntetőtörvénykönyv megalkotása egy történelmi kényszerűségben keletkezett logikus folyamat zárköve volt. Bizonyos megszorításokkal¹¹ ugyan, de helytállónak tartom azt a tételt, hogy a törvényalkotás tükrözi a hosszú távú politikai tevékenységeket. Ebből következőleg úgy gondolom, hogy az 1930-as évek második felére jellemző fegyverkezésnek és háborús készülődésnek az 1920-as évek teremtették meg a hátországát, vagyis intézményi, részint humán-erőforrásbeli és jogi alapjait, persze nem abban a szélsőséges mértékben, ahogy azt a Ktbt. megtárgyalása során a szociáldemokrata párt képviselői kinyilatkoztatták.

Megítélésem szerint nem helytálló az a kijelentést, miszerint a '20-as évek a hadsereg teljes „elsorvadásának”, „elgyengülésének”, „szunnyadásának” éveit voltak. Már-már természetes, hogy gazdasági okokból és a békediktátum kényszerítő intézkedései miatt a keretszámok kitöltése sem valósult meg és szóba sem jöhetett egy ütöképes offenzív hadviselésre képes hadsereg felállítása, azonban úgy gondolom, ennek folyamányaként téves következtetésként jelenik meg, hogy a magyar hadsereg a „teljes elhalás” állapotában volt, vagyis még a korszerűsítés előmunkálatai sem mentek végbe.

A konszolidáció éveit a kényszer okozta tudatalattiságtól, vagy tudatosságtól vezérelve, úgy tartom, biztos alapokat teremtettek a II. világháborút megelőző hadseregépítés számára mind gazdasági, mind politikai, mind pedig szervezeti és törvényi tekintetben. Ezt az alapozó folyamatot nevezem én a hadügyi kényszerűség stratégiájának, mely messze nem azonosítható egyfajta háborús készülődéssel, inkább egy azt tudva, tudatlanul megalapozó intézményi „alapkőletételeként” értelmezendő. Dolgozatomban ennek törvényi-szervezeti folyamatait kívánom górcső alá venni, melyeknek véleményem szerint zárkövét képzit az 1930-ban becikkelyezett katonai büntetőtörvénykönyv.

1. A stratégia becikkelyezett indukálója, az 1921:33. tc.

A trianoni békeszerződés katonai rendelkezései számos olyan megszorítást sorakoztatnak fel, melyekkel Magyarország katonai önvédelmét tették lehetetlenné, s ezzel olyan mérvű változtatásokra és átértékelésre volt szükség, amelyeket érdemben csak a trianoni békediktátumot becikkelyező 1921:33. tc. vizsgálata után elemztek.

¹¹ Különösen a választásokkal által a politika irányában bekövetkező esetleges változásokra vonatkozó megszorításokkal.

A békeszerződés katonai rendelkezései szinte teljes alaposággal érték el azt, hogy a fizikai és törvényi értelemben vett magyar hadsereg még azt a katonai potenciált se tudja megtestesíteni, ami egyetlen szomszédjával – nem pedig az egész kis Antanttal – szembeni önvédelmi készségét biztosítaná. Offenzív magatartás tehát, egyes katonai körök álmai ellenére, melyekről Dombrády Lóránd és Tóth Sándor beszámolót ad¹², lehetetlenné vált, a katonai revízió, akárcsak a támadóképes magyar hadsereg ideája évtizedes kényszeraltatásra kárhuztatott, mind jogi, mind pedig pénzügyi tekintetben.

A magyar hadsereg képzeletbeli zárkájának rácsait a békediktátum (1921:33. tc.) 102. cikkétől 139. cikkéig tartó rész taglalja, melyek közül úgy vélem a szárazföldi erőkre, és az ellenőrzésre vonatkozó szakaszok tekinthetők a legfontosabbnak a katonai potenciál, míg az egyéb fegyvernemekre vonatkozó szakaszok a technológiai szint tekintetében.

A szerződés főbb korlátozó rendelkezései a következőkben ragadhatók meg:

- Tiltotta az általános hadkötelezettséget, ellehetetlenítve ezzel a férfi lakosság háborús időkre való felkészítését és a létszámkeretek maximális kitöltését. Teljesen önkéntes alapúvá tette a hadseregszervezést. (103. cikk)
- A hadsereg összlétszámát 35 000 főben állapította meg, mely a kor elemzése szerint elégtelen még az önvédelmi funkció ellátásához is – amihez legalább 65 000 fő kellett volna –, nemhogy offenzív magatartáshoz. (104. cikk)
- Tiltás tárgyát képezték a csapatvezetésre és háború előkészítésére alkalmas szervek is, köztük értelemszerűen a Vezérkari Főnökség is, illetve tilos volt minden mozgósítást elrendelő, vagy arra vonatkozó intézkedés. (105-106. cikk)
- A szerződés táblázatokban rendelkezett az alakulatok jellegéről és tiltó listára helyezte az érdemi hadműveletekhez nélkülözhetetlen harcászati eszközöket, valamint tételezte az engedélyezett 35 000 fő milyenségét is. (107-108. cikk)
- A tisztek számát is gondosan behatárolta a diktátum, valamint a továbbszolgálni kívánó tiszteket 40. életévükig, az újonnan állományba vételezendő tiszteket pedig 20 évnyi szolgálatra kötelezéssel engedélyezte állományba venni, de tiltotta ezeknek elméleti, vagy gyakorlati továbbképzését. (109. cikk)
- A becikkelyezett békeokirat egyebek mellett a katonai tisztképzés létszámát is korlátozta, azt a megszabott 35 000 főhöz arányosította és előírta a mértéken felüli képzés esetén történő intézmény-bezárásokat. (111. cikk)

¹² Dombrády Lóránd, Tóth Sándor: A Magyar Királyi Honvédség, 1919-1945, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1987.

- A diktátum tiltotta a nem katonai tanintézmények és a sportegyesületek katonai kérdésekkel való foglalkozását is. (112. cikk)
- Emellett a diktátum a fegyver és lőszerkészletre vonatkozólag is erőteljes megszorításokkal élt: a keretszámok mellett például előírta, hogy fegyvert és lőszert csak egyetlen gyárban lehet előállítani, valamint szabályozta a vadászfegyverek kérdését is. (113-115. cikk)
- A diktátum emellett a katonai rendelkezések kivitelezésének ellenőrzésére felállította a Szövetségi Ellenőrző Bizottságokat, melynek hazánkban illetékes delegáltjait Budapestre telepítette és kötelezte a magyar kormányt az együttműködésre és kapcsolattartásra. A SZEK jogkörei között a váratlan ellenőrzés és „kiszállás” jelentős fontossággal bírt, hiszen ezzel tudták folyamatosan felügyelni a béke betartását. Természetesen a bizottság költségeit a magyar állam viselte. (133-139. cikk)

A békediktátum szakaszai tehát jelentős mértékben korlátozták a magyar hadsereg létszámát és működését, sőt szinte lehetetlenné tették a magyar állam önvédelmét, valamint az 1928-ig ki nem mondottan elsődleges célt, a revíziót. Közismert tény, hogy ezen szabályokat a magyar kormány lehetőségei szerint igyekezett megkerülni és csak formálisan betartani, azonban le kell szögeznünk, hogy az állam pénzügyi nehézségei miatt az önkéntes alapú katonaaállítás még a 35 000 fős keretszám kitöltésére is elégtelennek bizonyult, tehát Magyarországnak nem volt „titkos hadserege”, csupán leszerelni nem kívánt, rejtett alakulatai és szervei, s ennek okairól Vargyai Gyula a következőképp írt:

„A legfőbb ok azonban mégsem a béke és az Ellenőrző Bizottság volt, amiért a magyar hadsereg fejlesztése váratott magára: ezt elsődlegesen az ország pénzügyi viszonyai tették lehetetlenné.”¹³

A békediktátum végrehajtása a becikkelyezést követően megkezdődött. Az 1921:35. tc. rendelkezett a béke miatt leszerelésre kerülő katonák átmeneti ellátásáról, valamint ezzel párhuzamban megindult a Vezérkari Főnökség „felszámolása” is. A becikkelyezett diktátummal tehát jelentős átszervezési folyamat és a szükségszerűség miatt a katonai és politikai állásfoglalások időleges átértékelése, új stratégia kialakítása valósult meg, ez utóbbi pedig a katonai körök hatalmi potenciáljának, az 1919-1921 közötti időszakhoz mérten, jelentékeny gyengülését idézte elő.

¹³ Vargyai Gyula: Sisak és cilinder, Kozmosz Könyve, Budapest, 1984., 10.

2. A stratégia törvénykezési és szervezeti folyamatai

A szükséges átalakítások és változások, úgy vélem egyfajta stratégia mentén valósultak meg. Első körben szervezeti szinten történtek meg a szükséges átalakítások, a hadsereg és katonapolitika béketörvényhez és önálló államisághoz igazításával.

Az egyik első nagy horderejű lépés az volt, hogy „a vezérkart a honvédelmi tárca VI. csoportjaként tüntették fel”¹⁴, meghagyva azonban a fővezérség idejéből megörökölt leglényegesebb szervezeti egységeit, s egyúttal folyamatosan elvonva többletjogait és túlhatalmát, melyeket a Fővezérségtől örökölt. Be kellett látni, hogy a hadsereg szükségszerű leépítésével és a konszolidáció által megkövetelt hatáskörszűkítésekkel párhuzamban azonban, ez a szerv nem lehetett tartósan az aránytalan és nehezen korlátozható hatalmú Fővezérség teljes körű jogutódja.

A következő döntő lépés a hadsereg átszervezése volt, mely az 1921:49. törvénycikkkel vált jogilag szabályozottá. Ebben a jogalkotó a következőképp rendelkezett – összhangban a békediktátummal – a magyar királyi honvédség jelentősebb kérdéseiről:

„4. § A m. kir. honvédség vezérlete, vezénylete és belszervezete tekintetében a rendelkezés alkotmányos jogainál fogva az államfőt illeti meg.

A m. kir. honvédség ügyeinek intézése a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozik.

5. § A m. kir. honvédség önként jelentkezők felvétele útján alakul és egészített ki.

7. § A m. kir. honvédség tisztikara kizárólag hivatásos tisztekből áll. A m. kir. honvédség tisztjeit minden rendfokozatban a honvédelmi miniszter előterjesztésére az államfő nevezi ki és lépteti elő.”¹⁵

Ezzel tehát a béke és a bethleni politika megkezdte fellépését az ellenforradalmi hatalomátvétel éveinek katonai túlhatalmával szemben, saját medrébe terelve vissza a katonai köröket, egészen az 1930-as évek második feléig, valamint időlegesen komoly többletterheket róva a honvédelmi minisztérium szervezetére, melyről a Hadtörténelmi Levéltár őrzésében fennmaradt iratok is tanúskodnak.

Ezen iratokból kitűnik, hogy az 1920-as évek második felében a HM jogi előkészítő osztálya számtalan panaszos esettel volt kénytelen foglalkozni, melyek a békeszerződés miatti kényszerleszerelésekre és az ezekből fakadó nyugdíjazási problémákra vezethetők vissza. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy ezen esetek között szinte a teljes rendfokozati skála

¹⁴ Vargyai Gyula: Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör, Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1971., 32.

¹⁵ 1921. évi XLIX tc. „A magyar királyi honvédségről”, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

jelentkezett egészen a legfelsőbb fokozatokig, ezt tanúsítja az az irat is, melyben N. Gyula nyugállományú tábornok folyamodott panasszal a HM-hez¹⁶.

A hadsereg létszámának katasztrofális állapota, a hadkötelezettség tiltása és az önvédelmi készség felszámolására tett kísérletek azonban nem érték el azon céljukat, hogy semlegesítsék Magyarországot, mint esetleges háborús résztvevőt, hiszen a politika és a hadvezetés átértékelte helyzetét, és belátták, hogy az ország gazdasági-, oktatási- és társadalmi stabilizálása előbbre való, mint a lényegileg kivihetetlen fegyverkezés.

Úgy gondolom, a Bethlen-kabinet tíz éve egy nagyon komoly előkészületi szakasz volt a hadsereg tekintetében is, hiszen többek között az önálló magyar államiséghez igazították a hadsereg szervezetét, legyen szó nyilvános, vagy rejtett alakulatokról és szervekről, valamint előkészítették a harmincas évek fegyverkezési korszakát, mind szervezeti, mind állományképzési, mind diplomáciai szempontból. Háborús felkészülésről azonban, mint mondtam, a '20-as években még szó nincs, magam úgy látom olyan óvintézkedések voltak ezek, melyek „új időknek új dalaival”¹⁷ álmodva biztosították a legszükségesebb, minimális alapokat. Hogy ez a dal később, többek között az Erdély-induló lett, az egy más dolgot tárgykörébe tartozó, de egyes történelmi álláspontok¹⁸ szerint elkerülhetetlenül bekövetkező kérdés.

Amikor tehát fentebb a katonai körök kényszeraltatásáról számoltam be, akkor az 1919-1920-as évek politikai dominanciájának elszunnyadására vonatkoztattam kijelentésemet, hiszen a katonai átszervezés, felzárkózás és előkészítés nem szűnt meg működni a konszolidáció éveiben sem. Ezt úgy látom, mind irattári anyagok, mind pedig a törvényalkotás termékei igazolják.

Törvényi szinten a hadügyi kényszerűség stratégiájának bizonyítékaként kezelem az 1921:53. "a testnevelésről" szóló törvénycikket, mellyel a jogalkotó a katonai alapképzést készítette elő legális keretek között. E törvény hozta létre a későbbiekben levante-kötelezettség néven ismertté vált intézményt a következő szakaszaival:

2. § Evégre az állam

1. mindennemű iskolában gondoskodik mindkét nembeli tanulóifjúság rendszeres testneveléséről, a főiskolák körében pedig ezt minden hallgató számára lehetővé teszi;

¹⁶ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 286, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

¹⁷ Ady Endre: Góg és Magóg fia vagyok én... (részlet), (<http://mek.oszk.hu/00500/00588/html/>)

¹⁸ Egyes történészek szerint Ferdinand Foch marsall, az Antant erők főparancsnoka a trianoni béke kapcsán azt mondta: „Ez nem béke, ez egy húsz évre szóló fegyverszünet.” Lásd például Kennedy Hickman (http://militaryhistory.about.com/od/worldwarioverview/a/wwiiaftermath_2.htm)

2. szervezi az iskolát elhagyó ifjúság testnevelését oly módon, hogy ebben 21-ik életévének betöltéséig a nemzetnek minden férfitagja kötelezően résztvegyen;

3. támogatja azokat a társadalmi alakulatokat, melyek testneveléssel komolyan foglalkoznak s működésük nemzeti irányával a támogatást megérdemlik.¹⁹

A testnevelésről szóló törvény fontossága a megidézett szakaszokon túl abban rejlik, hogy a testnevelési kötelezettséget az adott korosztályba eső állampolgároknak külön e célra képzett, „katonás” szigorral és erős nemzeti öntudattal ténykedő, e célokat ismerő oktatók keze alatt kellett teljesíteniük, quasi létrehozva ezzel a sorkötelesség fizikai alapképzésének törvényes módját hadkötelezettség nélkül.

Az általános kiképzés mellett alapvető fontosságú volt egyes katonai alakulatok megtartásának kérdése. Ennek intézményes keretét biztosította a korábban már felületesen említett csendőrségbe és folyamórségbe való beszerzés. Ezt a jelenséget volt hivatott legalizálni az 5 643/1921 BM-HM számú rendelet, melynek 4. és 5. pontja úgy vélem a tények ismeretében kiválóan szemlélteti ezt az eljárást, mely idomul a békeszerződés egyes, kiskapukat teremtő részeihez (ld.: Békediktátum 107. cikk).

„4. Minden vármegyei csendőrparancsnokság mellett egy tartalék csendőrszázadot kell szervezni.

A tartalék csendőrszázad hivatása a próba csendőrök első kiképzésén kívül az, hogy a közrend és közbiztonság nagyobb mérvű veszélyben forgása esetében a járási és az őrsparancsnokságok támogatására szolgáljon, valamint az, hogy egyéb indokolt esetekben a vármegyei csendőrparancsnokság rendelete alapján a közrend és közbiztonság megóvása érdekében zárt osztagban, vagy szakaszonként esetleg rajonként önállóan működjék.

5. A csendőrségi állomány kiegészítése átmenetileg kivételes rendelkezések alapján fog történni.”²⁰

Ezt az eljárást egyéb jogszabályok is jogalkotói támogatásban részesítették, így például az 1922:7. tc. a magyar királyi állami rendőrségről és a királyi csendőrségről, az 1922:8. tc. a magyar királyi vámórségről és a magyar királyi pénzügyórségről, illetve az 1922:14. tc. a magyar királyi folyamórség szervezéséről.

Álláspontom szerint az egyes alakulatok átszervezésének kérdése azonban messze nem a „rejtett hadsereg” sztereotípiája miatt volt döntő fontosságú momentum. Az átszervezett alakulatokat részben képzett és tapasztalt, sok esetben a háborút megjárt katonák alkották,

¹⁹1921:53. tc. A testnevelésről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

²⁰ 5 643/1921 BM-HM számú rendelet, A magyar királyi csendőrség szervezetéről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

akiket egy későbbi és köztudottan várva-várt sorköteleesség esetén mint tapasztalt kiképzőket és vezetőket újra alkalmazni lehetett.

Az felkészülés és utánpótlás egyik fontos momentuma volt a továbbiakban a tisztképzés, melyről az 1921:33. tc. szintén rendelkezett, s melynek ügyét a politikai elit a békediktátumnak megfelelő módon az 1922:10. törvénycikkkel rendezte a következőképp:

„1. § A m. kir. honvédség harcos állományú hivatásos tisztiszarjadékának kiképzése négy évfolyammal bíró és teljes ellátást nyújtó katonai főiskolában: a budapesti m. kir. Ludovika Akadémián történik. A többi katonai tisztképző iskola, mint ilyen, megszűnt s ezekről az 1921:44. törvénycikk intézkedik.

A Ludovika Akadémia hallgatói a m. kir. honvédség katonai erejének megállapított létszámában foglaltaknak, a m. kir. honvédség tényleges tagjaivá azonban csak felavatásukkor (5. §) válnak.

Az egyes fegyvernemekhez kiképzendő hallgatók száma, valamint az egyes évfolyamokba felvehető hallgatók összlétszáma a tisztikarban évenként betölthető állások számához igazodik. Ezeket a létszámokat évenként a honvédelmi miniszter állapítja meg s a törvényhozás az évi költségvetésben hagyja jóvá.”²¹

A hadsereget érintő lényegi, törvényerőre emelt fordulat az 1927:7. törvénycikkkel valósult meg, mely a trianoni békeszerződés által meghatározott hadiipari megszorításokat enyhítette, összhangban a történelem alakulásával, miszerint „a Nagykövetek Tanácsa 1927. március 31-i hatállyal megszüntette a Katonai Ellenőrző Bizottság munkáját.”²² Ezt követően a húszas évek hadpolitikai tevékenységének lezárása váratott már csak magára, vagyis a katonai büntetőjog kérdésének végleges, törvényszintű rendezése. A hadügyi kényszerűség stratégiájának lezárása – a Ktbtk. megalkotása – mellett kezdetét vehette a nyílt ténykedés, melynek első lépéseként „olyan szövetséges partnert kellett keresni, mely támogatást tud nyújtani mind a nemzetközi politika porondján, mind pedig a fegyverkezésben.”²³ Ezen folyamat elemzése azonban már túllép dolgozatom keretein.

Összességében megállapítható, hogy a kényszerűség stratégiájával a HM szerepe valamelyest újra megerősödött. Ezen tézisemet a Hadtörténeti Levéltár őrzésében lévő iratok között fellelt dokumentumokra alapozom. 1929 és 1930 között ugyanis a HM a Jogi Előkészítő Osztályán keresztül számos fontos kérdésben állást foglalt. Ilyenek voltak

²¹ 1922:10. tc. A magyar királyi honvéd tisztképzésről, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

²² Dombrády Lóránd, Tóth Sándor, 1987, 51.

²³ Dombrády Lóránd: Katonapolitika és hadsereg 1920-1944, Ister kiadó, Budapest, 2000., 5.

betegbiztosítási²⁴, a Magyar Királyi Központi Statisztikai hivatal szervezeti reformjának²⁵, a magyar-német kereskedelmi szerződésnek²⁶, a kémkedésre vonatkozó francia törvényjavaslat vizsgálatának²⁷ kérdései, valamint a gyülekezési jogról szóló törvényjavaslat²⁸ kapcsán és néhány külügyi kérdés vonatkozásában tett állásfoglalás.

Mindezek mellett az általam feltételezett felkészülési folyamatnak vannak olyan fontos elemei is, melyek közvetlenül nem a szervezeti átalakítások, vagy törvényesítés folyamatok, hanem sokkal inkább szociológiai jelenségek következményeiként ragadhatók meg. Ilyen kérdés például a tisztképzés mentalitásváltozása, melyet kiválóan szemléltet a következő gondolat:

„Amíg a Monarchia idején az önvédelem szükségessége, addig a Horthy-korszakban a revans szükségessége képezte a nevelési értékrend egyik elemét a Ludovika Akadémián. [...] Az 1920-as években a kisantant elleni revansvágy egy igen jól körbehatárolt tényezőből gyökerezett: ez a »magyarság élni akaró nemzeti szelleméből« eredő »ludovikás szellem« volt.»²⁹

Ezt a mentalitást talán Miklós Zoltán gondolatainál is jobban fémjelzi az a munkájában Stirling László altanácsnoktól idézett gondolat, mely a következőképp hangzott: „Legyen hadseregünk kicsi, de jó, fegyelmezett, lelkes, magyar militarizmustól áthatott s áraszsa ki magából a rend, tekintélytisztelet, engedelmesség, lelkiismeretes s pontos munka szeretetét, tekintse az ország honvédségünket dédelgetett gyermekének, melynek erélyes életétől a lankadás pillanatában új erőt nyerhet, melynek fáradalmakat nem ismerő munkakedve csüggedésében újból lelkesedést tud vérebe ontani: fejlődjön az ország és a honvédség ily irányban s akkor a mi népünk is egygyé forr, lesz akkor militarizmusunk majdnem katonaság nélkül, erősek leszünk anélkül, hogy még érvényre jutnánk, de biztatunk, hogy a jobb idők azt is meghozzák.»³⁰

A tisztképzés ilyen jellegű alapvetései azok, melyek úgy vélem a revansizmus 1928-ig tartó ki nem mondottsága ellenére áthatották a korszak hadseregének és katonapolitikájának egészét, mintegy megerősítve ezzel a kényszerűségből fakadó átalakítási és előkészítési

²⁴HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 444, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

²⁵HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 561, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

²⁶HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 772, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

²⁷HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 3448 (beérkezési szám: 10294), Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

²⁸HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, beérkezési szám: 10438, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

²⁹ AD ACTA A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve 2003, Budapest. Elektronikus kiadás <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html/> (2008.08.31.)

³⁰ AD ACTA A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve 2003, Budapest. Elektronikus kiadás <http://mek.oszk.hu/04900/04928/html/> (2008.08.31.)

folyamatokat, vagyis az általam feltételezett stratégiát, melynek már csak egyetlen hiányzó láncszeme volt: a katonai igazságszolgáltatás rendezése, a katonai büntetőtörvénykönyvvel bezárólag.

3. A Kényszerűség stratégiája a katonai igazságszolgáltatásban

A világháború elvesztését követő trianoni békediktátum miatti katonai változtatások - melyeket magam a fegyverkezés előkészítéseként kezelek - zárköveként megjelenő katonai igazságszolgáltatási reform majd egy évtizedes előkészületre tekint vissza, melynek okairól fentebb már szó esett. Ezen előkészületi folyamattal párhuzamban két jelentős és egy kevésbé jelentékeny, de gazdasági és jogalkotói szempontból messze nem elhanyagolható jogszabály gondoskodott a hatályos igazságszolgáltatási rendszer működőképességéről.

„A katonai büntető bírászkodás terjedelmét külön törvény szabályozza.”³¹, szögezte le a Magyar Királyi Honvédségről szóló 1921:49. törvénycikk, melynek azonban emellett más fontos funkciói is voltak a katonai igazságszolgáltatás tekintetében. „A törvény egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát, ... másrészt kimondta, hogy a tényleges katonai egyénnel szembeni eljárás továbbra is a katonai bíróságokat és fegyelmi hatóságokat illette meg”³². Emellett a jogszabály bűncselekményi tényállásokat fogalmaz meg a hadsereg kiegészítésével kapcsolatos magatartások tekintetében, melyeket a katonai bírászkodás hatáskörébe rendel, ezzel mintegy hézagpótlást végezve a még hatályos oktrojált törvényt kiegészítve.

Ezt követően a gazdasági érdektől vezérelve a törvényalkotó az 1922:18. törvénycikkkel úgy rendelkezett, hogy „A katonai büntető jogszabályokban valamely cselekmény büntetőjogi elbírálására mértékadóként megállapított minden pénzösszeg tízszeresére emeltetik fel.”³³

1925-ben a jogalkotás megkezdte az önálló államisághoz igazított honvédség struktúrájára szabni a katonai bűnvádi perrendtartást (1912:33. tc.). Ennek „megtestesülését” az 1925:13. tc. jelentette, mely megszüntette a dandárbíróságokat és akképp rendelkezett, hogy:

„**2.§ A "hadosztálybíróság"** elnevezés (katonai bűnvádi perrendtartás 19. §) helyébe a "honvéd törvényszék" elnevezés lép.

A katonai bírászkodást első fokon kizárólag a honvéd törvényszékek gyakorolják.

³¹ 1921:49. tc. A magyar királyi honvédségről (25.§), Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

³² Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, Jogtudományi közlöny 6/2007. 274.

³³ 1922:18. tc. „a katonai büntető jogszabályokban megállapított értékhatároknak, valamint a pénzbüntetéseket és pénzbírságokat ugyane jogszabályokban meghatározott mértékének ideiglenes felemeléséről”, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

Az előző §-al megszüntetett bíróságoknál folyamatban maradt bűnvádi ügyeket az immár illetékes honvéd törvényszékhez, illetőleg parancsnokhoz kell áttenni. Ha azonban ily ügyben már ítélet hozatott, a további eljárás az eddigi szabályok szerint igazodik. Fellebbezés esetén a honvéd törvényszék mint fellebbezési bíróság, ha a honvéd büntető bíraskodás meg van állapítva - a katonai bűnvádi perrendtartás 349. §-a utolsó bekezdésének szem előtt tartásával - mindenkor érdemben határoz.”³⁴

Ezen jogi szabályozások voltak tehát azok, melyek lehetővé tették az új katonai büntetőtörvénykönyv – és perrendtartás – előkészítésének idejére a katonai igazságszolgáltatás továbbra is hatékony működését, ezek megalkotása után a jogalkotónak a Ktbtk. tekintetében már nem volt más feladata, mint magát az új kódexet megalkotni és becikkelyezni.

³⁴ 1925:13. tc. „A honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról”, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv

IV. A katonai büntető törvénykönyvről

Dolgozatom ezen részénél fontosnak tartom megjegyezni, hogy az 1930:2. tc. az első olyan magyar katonai büntetőtörvény, melyet államiságát tekintve vitathatatlanul önálló magyar állam törvényhozása alkotott meg. Ez a tény azért döntő fontosságú, mert bár több elődje volt e törvénynek és évszázadokkal előtte is született már katonai szabályozás, az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv azonban az 1930:2. tc. volt.

A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története önálló dolgozat, vagy kötet témája lehetne, pontosan ezért nem tartom feladatommak ilyen irányú jogtörténeti elemzés megvalósítását. Dolgozatom eddigi logikai menete alapján úgy vélem, a Ktbtk. közvetlen elődjének problematikussága és a Ktbtk. megalkotásának részletes folyamata az, ami az 1920-as évek katonai átalakításainak és reformjainak zárköveként jeleníti meg a törvényt, és amely nyomatékosan kiemelheti annak fontosságát.

1. Időszerű Reform

Az 1930. évi katonai büntetőtörvény az első önálló magyar Ktbtk., melynek korai elődje a Rákóczi Ferenc idejében megalkotott „Hadi Regulák, Artikulusok, Edictumok és Törvények”³⁵ c. gyűjtemény, majd az azt követő különböző osztrák szabályozások az 1855. januárjában császári nyílparanccsal bevezetett katonai büntetőtörvénykönyvvel bezárólag. Önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyvünk azonban az 1930:2. tc. előtt nem volt.

Az önálló magyar Ktbtk. nemléte e rövid áttekintés alapján is látható, hogy nem a jogi szabályozottság hiányával egyenértékű. A magyar katonai alakulatokra az új törvény hatálybalépésének napjáig az az osztrák szabályozás vonatkozott, melyet Ferenc József császár 1855-ben alkotmányossági viták ellenére helybenhagyott. Olyan szabályozásról beszélünk, mely az egységes császári és királyi hadsereg egységes büntetőtörvényeként négy így, vagy úgy elkülönült területen és „jogrendszerben” – magyar, osztrák, horvát, bosnyák – hatályosult, s egy birodalom közös hadseregét szabályozta, azonban egyesek szerint jelentősen sértette a magyar államiságot és ezáltal számos politikai és jogi vita tárgyát képezte.

Az 1930:2. tc. megalkotása tehát nem csupán az önálló államiság létrejöttéből fakadó átalakítások lezárásaként volt időszerű, hanem a magyar katonai büntetőjog nemzeti önállósításának és korszerűségének kérdésében is, hiszen ha Rákóczi Ferenc hadi reguláit

³⁵ A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium a 1802-1991, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>), (2008.01.09.)

rövid élettartama és egyes kodifikációs elvárások miatt nem vesszük figyelembe, akkor Magyarországnak Ausztriához mérten mintegy 80 év lemaradása volt az önálló katonai büntető kodifikáció terén. Ez a helyzet tovább fokozódott az 1912-es katonai perrendtartási reformmal, mellyel megbomlott a katonai büntetőjog elvi egysége. Ennek oka, hogy az 1855-ös „Ktbt. a középkorias megtorlás elvét ismeri el, míg az 1912-es katonai büntető perrendtartás a modern jogban képviselt megjavítás elvét.”³⁶

A magyar katonai büntetőjogi kodifikáció tehát módfelett aktuális volt már az 1920-as évek végére, különös tekintettel arra, hogy szükségességéről már mintegy ötven évvel a megalkotás előtt is viták folytak előbb csak az önálló haderő kérdésének immanens elemeként, utóbb önálló kérdésként is.

„Ha pedig valaki okát vizsgálná annak, hogy az állandó katonaság megállapítása óta miért nem sürgették ily teljesen önálló, független, külön hadsereget az ország rendei, valószínű azon eredményre jutna, hogy nem sürgették, nem követelték, mert azon meggyőződésben voltak, hogy két ilyen elkülönözött, független és önálló hadsereggel, annyi harc és veszély között, sem a hazát, sem ő felsége trónját s többi országait a *pragmatica sanctio* értelmében megvédeni nem lehetett volna.”³⁷

Deák Ferenc felszólalásának részlete jól szemlélteti a Kiegyezés után, a véderővita kapcsán kialakult hangulatot az önálló magyar hadsereg tekintetében, mely hangulat az önálló magyar katonai anyagi büntetőjog helyzetére is érvényesnek mondható.

Mind a Hadtörténelmi Levéltár repertórium, mind pedig Cziáky Ferenc és Hautzinger Zoltán kiemeli, hogy a lehetőség 1868-ban a 40. tc. révén adott volt az új, magyar katonai büntetőjogi törvényalkotásra, ezzel a lehetőséggel azonban a magyar országgyűlés nem élt. Természetesen ebből nem alakítható ki egyértelműen negatív ítélet, hiszen még az 1920-as évek kapcsán is a következőket jegyzi le az utókor:

„Bármily sürgősnek kellett is az anyagi katonai büntetőjog reformját tekinteni, nem lehetett elzárkózni annak a felismerése elől sem, hogy ilyen reformnak alépitményét a fegyveres erő szervezete, illetőleg az azzal kapcsolatos védtörvény és szolgálati utasítások alkotják és hogy nem lehet ilyen mélyreható reformhoz fogni a nélkül, hogy kellőképpen előkészítették és főleg hogy a lefolyt háború tapasztalatai és az idegen államok hasonló törvényalkotásai és reformtörekvései egybegyűjtetnének”³⁸.

³⁶ Ua. 32. oldal

³⁷ Válogatás a Magyar Hadügy íásaiból, Zrínyi kiadó, Budapest, 1986., 616.

³⁸ A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>), (2008.01.09.)

Mindezen, a nemzeti öntudatot már 1867-ben sértő tények ellenére azonban a kiegyezéssel megkezdődhetett a magyar katonai igazságszolgáltatás önállósulása, mégpedig a honvédtörvényszékek felállításával és ezzel egyetemben a magyar katonai jogalkalmazó személyzet részleges önállósításával, ami pedig értelemszerűen az önálló katonai anyagi büntetőjog egyik alapköve a szükségszerű szakmai előkészítést figyelembe véve.

Természetes az önálló hadsereg és vele az új katonai büntető anyagi- és eljárásjog kérdésén nem lépett túl nyomtalanul a történelem, s nem hagyta szem elől a kiegyezés éveinek mulasztásait sem.

Az 1880-as évek haderőreformjái főként szervezeti és hatásköri tekintetben foglalkoztatta a politikát és az értelmiségi köröket a kérdés, a '80-as évektől azonban már eljárásjogi tekintetben is érte képviselői támadás a fennálló, vitathatatlanul anakronisztikus helyzetet, vagyis a Mária Terézia korabeli perrendtartást és általa az 1855-ös oktrojált Kbtkt-t.

A XIX. század utolsó éveiben „az 1890:5. tc. 15. §-a a tényleges szolgálatban álló egyéneket a behívás napjától az elbocsátás napjáig katonai büntető és fegyelmi szabályok alá helyezte, ezzel visszatértek az 1855. január 15-i osztrák rendelkezéshez.”³⁹ Ez azonban egy ilyen politikailag vitathatatlanul puskaporos korszakban, csak a dualista rendszerben alapjaiban ott rejlő ellentétek felszínre kerülésének kedvezett. Ezt igazolja Finkey Ferenc közjogi megítélése is:

„A magyar államnak alkotmányos úton hozott saját katonai büntető jogszabálya még ma sincs, hanem a véderő ... magyar részeire, vagyis a Magyarországról besorozott tényleges katonai személyekre és a magyar honosságú tisztekre, valamint a magyar királyi csendőrség tagjaira is az osztrák katonai büntetőtörvény van hatályban (...) Ez az állapot kétségtelenül nem felel meg az 1867-iki kiegyezésben biztosított paritásnak, és mélyen sérti a magyar állam önállóságát, hogy a magyar állampolgárok egy nagy osztálya voltaképpen idegen törvény alatt áll.”⁴⁰

Vélhetően ezen álláspont korabeli megnyilvánulásaként értékelhető, hogy „a magyar országgyűlés 1868. november 29-i ülésén Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter terjesztett elő egy törvényjavaslatot a katonai bíróságok hatásköréről.”⁴¹ A törvénytervezet jelentős vitát váltott ki, hogy katonai eljárás hatálya alá kívánt vonni minden tényleges szolgálatban állót, aki esküjét letette, illetve a tényleges szolgálatban nem állókat, ha katonai bűnök és vétségek

³⁹ Uo.

⁴⁰ Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története, in: Jogtudományi közlöny 6/2007. 272.

⁴¹ A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>), (2008.01.09.)

elkövetésének gyanújába került. Az országgyűlés több képviselője is támadta ezt az indítványt, mondván minden 19 és 32 év közti férfi ezzel katonai eljárás hatálya alá kerülne, valamint képlékeny a katonai vétségek és büntettek köre is a javaslat szempontjából. Ezen ellenérvek eloszlatására Horváth Boldizsár módosító indítványt tett a katonai büntettek és vétségek felsorolásáról, s így a javaslat mellé tudta állítani például Deák Ferencet is legalább az általánosság szintjén. „Én a magam részéről ily módon az országból kaszárnnyát alakítani nem akarok» - mondta Tisza Kálmán, mert a katonai becsületet mindenféle büntett sérti, s így csakugyan mindenki 19-től 32 éves korig a katonai bíróság alatt állna. Ezért ő is ellene szavazott. A törvényjavaslatot akkor továbbdolgozásra visszavonták.»⁴²

„Az újabb tervezetet 1873. március 6-án Szende Béla honvédelmi miniszter terjesztette elő. A katonai bíróságok hatáskörét a nem ténylegesen szolgáló katonák közül csupán a tisztekre (egyenruhában elkövetett katonai bűnök és vétségek miatt) terjesztették ki. A törvényjavaslatához csatolt indoklás szerint az alapelv itt is a »mellőzhetetlen szükség«, tehát a katonai bíróságoknak olyan hatáskört adni, amely által az elsőrendű államérdek, a hadsereg harcképességének fenntartása megvalósulhat.»⁴³ Ez a javaslat, vélhetően a háború idejére szóló rendelkezései⁴⁴ miatt nem került az országgyűlés elé.

Leszögezhető tehát, hogy az 1855-ös nyílparanccsal életbe léptetett törvény bevált rendelkezésein túl a kiegyezés lényegében csak szervezeti szinten kívánt és tudott alapokat szolgáltatni a később megalkotásra került önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyvnek, de mindezt olyan áron tette, hogy a kor jeles gondolkodóinak némelyike szerint megsértette az 1790: 10. tc-t, miszerint Magyarországot csak saját alkotmánya és szokásai szerint lehet kormányozni, nem pedig más tartományok módjára. A változás lehetősége azonban az eljárásjog tekintetében a politikai csatározások miatt nyitva állt.

1903-tól az Apponyi csoport kezdő lökésével visszatérővé vált az önálló magyar katonai büntetőjog kérdése a magyar politikában, és bár anyagi jogi tekintetben a különböző nyilatkozatok csak üres ígéretek maradtak, 1912-re megszületett az új katonai büntető perrendtartás.

Az 1912:32. tc. és az 1912:33. tc. megszüntette az 1700-as évek vége óta fenntartott nyomozóelví eljárást, és a polgári büntető eljáráshoz tette hasonlatossá a katonai büntető

⁴² A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>), (2008.01.09).

⁴³ A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf>), (2008.01.09).

⁴⁴ A javaslat úgy rendelkezett, hogy háború idején meghatározott cselekmények miatt a polgári egyének is katonai bíróság előtt feleljenek, ami azonban ellentétes lett volna az 1869: 5. tc. rendelkezéseivel, miszerint senki nem vonható el illetékes bírójától.

perrendet, persze nem teljes mértékű másolás útján. „A polgári normáktól eltérő követelményként fogalmazódott meg az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése, mivel 'a fegyelem csak úgy tartható fenn, ha a büntetendő cselekményt a büntetés lehetőleg nyomon követi'”⁴⁵.

Megítélésem szerint, a világháború folyamán a háborús szükségleteken túlmutató, átütő erejű reform nem valósulhatott meg a katonai büntetőjog terén, s történelmünk ismeretében az 1918-1920 közötti időszakról sem várható ilyesfajta eredmény. Érdemi változások csupán a kormányzói jogkör megalkotásának időszakától váltak és válhattak újra nyomon követhetővé.

„A polgári Magyarország világháborút követő első jelentős katonai igazságszolgáltatást érintő jogforrása a Magyar Királyi Honvédségről szóló – 1921:49. – törvénycikk volt, amely azon túl, hogy a békeszerződésben foglaltak szerint újrászabályozta a magyar honvédség szervezeti felépítését, rendelkezéseket tartalmazott a katonai bírásokról és fenyítő hatalomról is. A törvény egyrészt meghatározta a tényleges katonai egyén fogalmát, ... másrészt kimondta, hogy a tényleges katonai egyénnel szembeni eljárás továbbra is a katonai bíróságokat és fegyelmi hatóságokat illette meg.”⁴⁶

Az 1921:49. tc. emellett még rendelkezett arról is, hogy a katonai büntetőbíráskodás terjedelmét – a katonai büntetőjog egészét – külön jogszabályban fogják meghatározni. Ez a jogszabály pedig a későbbiekben megalkotott 1930:2. tc. lett, melynek előkészítésével párhuzamban biztosítani kellett a még hatályos rendszerek működését és a változó pénzügyi, gazdasági viszonyokhoz történő „felzárkóztatását” is, így példának okáért a már említett pénzbírsági tételek korszerűsítését és átszámítását. A magyar királyi honvédségről szóló törvény említett szakaszai tehát visszavonhatatlanul előirányozták az új kódex megalkotását, egy komoly történelmi léptékű tartozás törlesztését.

2. A Ktbt. az országgyűlésben, kritikák keresztútjában

Az utókor forrásai rendre lejegyzik, hogy az önálló katonai büntetőtörvény megalkotásának folyamata már 1921-ben megkezdődött. Ezt a deklarációt eddigi kutatásaim alapján sem cáfolni sem megerősíteni nem tudom, mivel eddigi levéltári kutatásaim során erre vonatkozó iratokat nem találtam, aminek oka lehet, hogy a bethleni konszolidáció éveiben nem mindenről készült írásos emlék, illetve számos irat utólag eltűnt, megsemmisült, vagy még nem került feldolgozásra. A megalkotással kapcsolatos áttekintésem ezen okokból kifolyólag jelen dolgozatban a parlamenti vitára korlátozódik.

⁴⁵ Uo. 273. oldal

⁴⁶ Uo. 274. oldal

A törvény vitájára 1929-ben, a törvény súlyát tekintve sajátos körülmények között, a szociáldemokrata „ellenzék”⁴⁷ szervezett távolmaradása mellett került sor. A vitára a törvényjavaslatot vitéz Gömbös Gyula honvédelmi miniszter nyújtotta be, majd a véderő és igazságügyi bizottságok együttes megvitatás után egy tárgyrag pótlásával és a 38. § 3. pontjának módosításával terjesztették a Tisztelt Ház elé. Ez utóbbi tartalmi módosítást azonban a vita végén Erődi-Harrach Tihamér bizottsági előadó módosító indítvánnyal az eredeti szövegrészhez igazította, így érdemi módosítás a törvénytörvényen csak a tárgyrag tekintetében történt.

A vita során a törvénytervezetet ért, véleményem szerint kis számú és a törvénytörvényen egyáltalán nem változtató kritikákat két csoportra lehet osztani. Az első és vitathatatlanul nagyobb kiterjedésű kritikái halmazba a politikai ellentétekre, a kormány-ellenzék, illetve a katoná-civil felállásra visszavezethető argumentációk tartoznak, melyeknek fő szószólója jelentős kritikái éllel Dr. Gál Jenő ügyvéd, jogi szakíró volt. A második csoportba a jogtudományi kérdéseket boncolgató, de elzárkózásig, a törvény elutasításáig messze nem fajuló kritikái megjegyzések és felszólalások kerülhetnek.

A politikai indíttatású kritikák tekintetében az indító momentum a szociáldemokrata frakció távolmaradása és deklarációja volt, melyet aztán a kormánypárti és kormány közeli felszólalók mindegyike éles támadások tárgyává tett. Ebben a deklarációban és Dr. Gál Jenő felszólalásaiban a kormányzatot azzal támadták, hogy a törvénytervezet, melynek megalkotását megelőzőleg minden képviselő sürgette, nem időszerű, mert előbbre valóak a gazdasági és szociális kérdések, a hadirokkantak, hadiárvák, hadiözvegyek kérdése, a katonák zsoldbéli és egyéb viszonyainak rendezése. A deklaráció másik fontos tartalmi eleme, a nyílt háborús készülődés vádja volt, melyet a teljes képviselőház elutasított annak anyagi és történelmi lehetetlensége és „nemzetidegen”⁴⁸ agitatív jellege miatt.

Dr. Gál Jenő felszólalásaiban kétségbe vonja, hogy a javaslat 1921 óta előkészítés alatt áll, mondván e munkába sem a Jogászegyletet, sem a kamarákat nem vonták be. Ezen nézetéhez kapcsolódva számomra kissé „összeesküvés jellegű” azon álláspontját fűzi, miszerint a javaslatot esetlegesen még Magyarország állami önállósága és függetlensége előtt szövegezték, mondván a Csemegi-kódexet nem „magyar”, hanem a dualizmus korabeli szokás szerint „hazai” büntetőtörvényként nevezik meg. Ezen álláspontját tovább finomítja

⁴⁷ Jelen esetben az ellenzék kifejezést azért tettem idézőjelbe, mert a történelmi helyzet ismeretében az érdemi ellenzéki munka a kormányzó párt mondhatni kényelmes többségével szemben, csak erőteljes jóindulattal tekinthető ellenzékiességnek.

⁴⁸ „Magyar ember ilyet nem mond!” hangzott el a parlamenti vita során több képviselő bekiabálásában, mikor a deklarációról ezen pontjáról esett szó.

azzal, hogy az 1929-ben már elfogadott hasonló svájci szabályozást az indoklás még javaslatként nevezi meg, ami szintén a vitát érdemben megelőző szövegezés bizonyítéka szerinte. Ezt követően ideológiai töltettel a katonai bíraskodás és a polgári ítélkezés szétválasztását kritizálja és más államokbeli állapotokra – a kormánypárt véleménye szerint hiányosan ebből kifolyólag hibásan – hivatkozik, mivel más alkotmányos fejlődési tendenciákat és sajátos jellemzőket akar a magyar hagyományok körébe beiktatni.

Félrevezetés lenne azonban azt sugalmazni, hogy csupán a kategorikus ellenzék fogalmaz meg ilyen-olyan kritikai megjegyzéseket, vagy véleménykülönbségeket a törvénytervezettel és a betervező kormányzat képviselőivel, vitéz Gömbös Gyula honvédelmi miniszterrel és Zsitvay Tibor igazságügyminiszterrel szemben. A kormány oldalán betudható képviselők is megjegyeztek néhány politikai tartalmú „ellenvéleményt”, melyek közül kiemelendőnek tartom Dési Géza azon véleményét, miszerint az akasztásra ítélt végrehajtás előtti kicsapása a seregből következetlen, jogilag is kritizálható és a mundér becsületét érdemben nem védő lépés, valamint Csontos Imre kérését a honvédelmi miniszter felé a halálbüntetések „nemzeti érdekből” történő korlátozásáról.

Ezen magánvéleményeken túl érdemi politikai kritika a törvényjavaslattal szemben nem, a kormánnyal és a képviselőház, majd a felsőház egyes eltérő álláspontú tagjaival szemben rendre, afféle politikai fricskaként kerül megfogalmazásra, melyeket nem kívánok taglalni, lévén, hogy ezek nem tartoznak a törvényjavaslat érdemi vitájához, annak politikai kísérelőjéneként értelmezendők.

A bíráló felszólalások másik csoportjába az eltérő, vagy inkább teljességgel nem azonosítható jogtudományi álláspontokból fakadó véleményeket sorolnám. Ezekkel a dolgozat jelen részében általánosságban foglalkozok, majd a későbbiekben a Ktbt. egyes kritikus szakaszaira részleteiben is kitérek.

Úgy gondolom, hogy törvényjavaslat szakmai kritikája lényegileg négy nagy fontosságú kérdés köré élezhető ki. Ezek a kérdéskörök: (1) a polgári és katonai ítélkezés különválasztása; (2) a katonák társadalmi elkülönülésének enyhébb, de elvitathatatlan fenntartása; (3) a kivételes hatalom restaurálási lehetőségének katonai büntetőtörvény általi fenntartása és (4) a büntetési tételek humanitása.

„Civil felett ne ítéljen a katonai bíróság, ezt követeljük!”⁴⁹ kiabálta be Rassay Károly, mintegy összegezve az ellenzók véleményét a polgári és katonai ítélkezés elválasztásának és a különleges hatalom kérdésében. Az ítélkezési fórumok elválasztásának tárgyában az

⁴⁹ Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929., 187.

ellenvélemények döntő hivatkozási alapja volt a javaslat bírálói számára Anglia és Svájc, ahol érvelésük szerint békeidőben nem tartottak fenn elkülönült katonai bíróságokat, vagyis a katonák elkülönülését oly szinten oldottá tették, hogy azok felett polgári bíróság ítélezhetett. Ezen kritika alapját azért tartom ingatagnak, mert olyan eltérő történelmi és jogi fejlődésű államokra hivatkozott, ahol maga a katonai szolgálat is másképp alakult - főként Svájcban - mint Magyarországon, s ezen álláspontomat annak ellenére fenntartom, hogy jeles jogtörténészeink Anglia alkotmányfejlődését tartják a magyar fejlődési vonal legközelebbi rokonának. Erre a kritikára a kormányoldal azzal az állásponttal válaszolt a törvény vitája kapcsán, hogy hagyományaink éppúgy megkívánják a külön fórumokat, mint a polgáritól jelentékeny módon elkülönülő életviszonyok és kötelezettségek, s ehhez hozzáfűzték azon véleményüket, hogy a meghivatkozott országokban háború idején hadbírók járnak el a legtöbb ügyben, míg nálunk ez a megoldás kivételes felhatalmazással valósulhat csak meg. Ezen kritikai észrevétel fontosságát abban látom, hogy túl a liberálisok és konzervatívok közti politikai ellentéteken, a jogfejlődés olyan alapvető tényezőire hivatkozik, mely egyébként a törvény első szakaszában a polgári büntetőkodez piedesztálra emelésével, vagyis a régi, teljes elkülönítéssel történő szakítással megjelenik, s mely kérdés a kívánt formában a mai napig nem került a megvalósult átalakítások körébe, hiszen – valamilyen formán – elkülönült szervek járnak el a katonai ügyekben a mai napig. Ez az ellenvélemény tehát jelentős hatású, Beccaria munkásságáig visszavezethető szellemiséget tükröz, mely részint megvalósult a javaslat becikkelyezésével, egészében azonban a jogfejlődés még a mai napig sem tudta kivinni, s úgy hiszem racionális és józan jogalkotói munka eredményeként nem is viheti ki.

A polgári és katonai rendek elkülönítésének fenntartása a törvényben nem képezheti vita, vagy tagadás tárgyát. A törvény túl a speciális katonai viszonyokból következő tényállásokon, büntetési tételeken és szabályozásokon, olyan lehetőségeket tart nyitva, mely képes a tisztikar társadalmi elkülönültségének konzerválására. Ez a kérdés a vita során rendre „terítékre kerülő” 38. §-ban fogalmazódik meg a tiszti fegyverhasználat jogának szabályozása kapcsán. A szabályozás részletes visszasságairól később szólok, annyit azonban általánosságban mindenképp kiemelendőnek tartok, hogy ez a szakasz olyan valóban meghaladott, de Magyarországon az ellenforradalmi keresztény konzervatív berendezkedés miatt életképes elkülönítést tudott életben tartani a korszak végéig, melynek pusztán szabályozásszintű léte is a társadalombeli rétegek és rendek éles cezúrával történő súlyozási elkülönülését tükrözte.

A kivételes hatalom fenntartásának lehetőségéről a 4. § rendelkezik. Vitája során erőteljesen átpolitizálták a kérdést, mely nem más körül forog álláspontom szerint, mint az erős és kevésbé erős állam ideáljai körül. Ez a szakasz a korszakban egyébként is kiemelkedő

jelentőséggel bíró erős állam eszméjét erősítette tovább, valóban fenntartva azt a lehetőséget, hogy szükség esetén az állam – pontosabban a kormányzat – kivételes hatalommal kényszerítse ki akaratát. Ez a kérdés mai szemmel nézve az alkotmányosság legmélyebb megsértésének tekinthető, politikailag messze nem elfogadható, ám a történelmi szituációba helyezkedve, a kormánypárti argumentáció olvasatában, ha nem is automatikusan szentesítendő, de minden bizonnyal megfontolandó az akkor még friss történelmi tapasztalatok okán.

A negyedik és egyben utolsó lényegi vitakérdés a szintén Beccaria ténykedéséig visszavezethető humanitás kérdése volt, aminek két lényegi vetülete fogalmazódott meg a vita során. Az egyik a halálbüntetés eltörlésének, de legalább jelentékeny korlátozásának ellenzéki igényében, a másik pedig a szabadságvesztés büntetésekre vonatkozó súlyosbító körülmények tarthatatlanságának hirdetésében nyilvánult meg. Az első vetületet a kormányzat „a fegyelem pedig a hadsereg lelke” tételmondatra hivatkozva utasította el, mondván azon tényállások melyeknél a halálbüntetést a jogalkotó kilátásba helyezte, a hadsereg fegyelmét olyan mértékben képesek sérteni, hogy csak példaértékű fellépéssel lehet elkövetésüket megelőzni, vagy visszafogni. A második vetület tekintetében dr. Gál Jenő kritikáját magam sem tartom megalapozottnak, mivel úgy látom, hogy a törvényben a büntetés végrehajtása tekintetében megállapított súlyosítások nem az elítéltek kínzására, hanem a büntetésük megrövidítésére irányulnak. Ez a törvény szövege szerint a következőkben ragadható meg:

„8. § Az egy évnél nem hosszabb tartamban meghatározandó börtön- és fogházbüntetést valamint az elzárásbüntetést az elítélt egyéniségének szem előtt tartása mellett súlyosítások alkalmazásával meg kell rövidíteni.

Súlyosítások: a börtönt, a kemény fekvőhely, fogház- és elzárásbüntetés esetében pedig még a magánzárka is. [...]

A börtönt és a kemény fekvőhely legalább egynapi megszakítással hetenkint legfeljebb kétszer, a magánzárka egy-egy havi megszakítással egyhuzamban legfeljebb egy hónapon át alkalmazható.

Minden egyes súlyosítás minden napja külön egy-egy büntetési napnak számít.

Egyáltalában nem alkalmazható súlyosítás a rendfokozatukban elítéltetésük után is megmaradó tisztekkel (hasonló állásúakkal), valamint azokkal szemben, akiknek egészségét a súlyosítás veszélyeztetné.”⁵⁰

⁵⁰ 1930. évi II. tc. „a katonai büntető törvénykönyvről”, Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változa, KJK-Kerszöv (továbbiakban: Ktbtk.)

Véleményem szerint a kiemelt részek jól mutatják ezen súlyosítások igazi célzatát, a büntetési idő megrövidítésének lehetőségét mégpedig a legénységi állományra nézvést, enyhítve ezzel a hadsereg alacsonyabb beosztású tagjaira a fegyelem és szigor miatt nehezedő terheket, lehetővé téve csupán számukra az esetleges büntetési tételek megrövidítését, s megmutatva, hogy bár a törvény erőteljesen elkülöníti a tisztikart, ez az elkülönítés nem minden esetben a tiszt állomány előnyére történik.

Összességében tehát a törvényjavaslat általános vitájának kritikáit ezekben a momentumokban ragadnám meg a fenti csoportosításba rendezve. A részletes vita során ezek a kérdések részint újra felmerülnek, persze ekkor már az egyes szakaszokra vetítve minden kíváncsiat, egyetértést, vagy ellenérzést.

2.1. A kódex legkritikusabb szakaszai és kérdései

A részletes vita kevésbé politizált folyamában a katonai büntető törvénykönyvről szóló – a képviselőházban – 821. számú törvényjavaslatnak három kiemelten vitatott szakasza – 4.§, 5.§, 38.§ – valamint három az általános vita kritikáin túlmenően érdemben vitatott szakasza – 32.§, 34.§, 55.§ – volt.

A kiemelten vitatott szakaszok közül sorrendben a 4.§ volt az, mely komoly aggályokat is megfogalmazott a törvényjavaslat egésze, illetve az általa biztosított politikai lehetőségekkel szemben.

„4. § A háború idejére szóló különös rendelkezéseket határvédelmi zavarok vagy az ország belső békéjét súlyosan veszélyeztető lázadás idején is alkalmazni kell. A minisztérium rendeletben határozza meg és teszi közzé azt a napot, amelyen az ily rendelkezések alkalmazása kezdődik és végződik, valamint azt a területet, illetőleg azt a köteleket, ahol az ily rendelkezéseket alkalmazni kell.”⁵¹

Ezt a szakaszt a képviselőház több tagjai is alkotmányosan aggályosnak találta, mivel a különös rendelkezések beálltának megállapítását a szakasz a minisztérium kezébe helyezi, ezzel pedig a hatalommegosztást súlyosan veszélyeztető hatalmat ad az éppen aktuális kormánynak. Ezt a kritikát a magam részéről jogosnak találom, a kormányzat azonban két a korszak még sajnó sérelmeit kihasználó válaszban semlegesítette az ellenvéleményeket. Az első a szociáldemokrata deklarációra hivatkozva a külső és belső ellenség kérdése volt, mely már az általános vitában felmerült és kiemelte, hogy csak hatékony eszközökkel lehet védekezni az országot megcsonkító külső ellenségekkel és a belső ellenségekkel szemben. A

⁵¹ Ktbt.

másik ettől nehezen elválasztható érvelés a belső békét súlyosan veszélyeztető események esetére vonatkozik, melyekkel kapcsolatban a képviselőházban és a felsőházban egyaránt az őszirózsás forradalmat és a tanácsköztársaságot idézték fel, melyeknek újbóli megismétlődését e rendelkezéssel a kormány elháríthatónak tartott. Ezt az argumentációt mintegy kiegészíti az a kormánypárti érvelés, miszerint ez a rendelkezés más fejlett államok és Nyugati hatalmak hasonló törvényeiben is megtalálható, s mégsem tombol egyik ilyen államban sem a katonai önkény és diktatúra.

A következő kritikus szakasz a területi és személyi hatályról rendelkező 5. § volt, melyet a jogalkotó a következőképp szövegezett meg:

„5. § A jelen törvény hatálya a magyar állam területére és azokra az egyénekre terjed ki, akik a katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve.”⁵²

E szakasszal kapcsolatban a kritika elsődlegesen arra irányult, hogy az anyagi jogi javaslat nem határozza meg kik azok az egyének, akik a katonai büntetőbíráskodásnak vannak alávetve, ezzel pedig a jogbizonytalanság felé sodorják az egyébként általánosan elfogadott és méltatott törvény egészét. A kormányzati reakció erre a szintén el nem hanyagolható kritikára az volt, hogy a büntetőtörvénykönyvvel együttesen tárgyalt „a katonai büntetőtörvénykönyv életbeléptetéséről és a közönséges büntetőtörvények egyes rendelkezéseinek ezzel kapcsolatos módosításáról és kiegészítéséről” szóló törvényjavaslattal kiegészülő Kbp. tartalmazza a hiányolt kifejtést. Mindez azonban úgy vélem nem orvosolja az anyagi jogi szabályozás ezen hiányosságát, sőt megtöri a törvény kiforrottságát és teljességét, hiszen az egyébként anyagi jogi körbe tartozó személyi hatás kérdését az eljárási törvényekbe helyezi át. Mindezek ellenére ez a szakasz is átment a törvényalkotási rostán, mégpedig módosítás nélkül.

Az utolsó jelentékeny vitát kavarázó szakaszként a javaslat 38. § 3. pontját emelem ki, mely a becsületsértés esetére vonatkozó fegyverhasználatra vonatkozik, s vitathatatlanul konzerválni igyekszik a katonai szféra és a polgári szféra dualista berendezkedésben oly megszokott elkülönítését.

„38. § Nem számítható be a cselekmény:

3. annak a katonai egyenruhát viselő tisztnek (tisztjelöltnek), aki a becsülete ellen más személy jelenlétében intézett jogtalan támadás folytatásának megakadályozása céljából az őt megillető fegyvert azonnal használja, feltéve, hogy ezt a célt másként nem érhette el és hogy a fegyver használatában az elkerülhetetlen szükségesség határát nem lépte át.”⁵³

⁵² Ktbtk.

⁵³ Ktbtk.

E szakasz kritikája szintén helytállónak tűnik számomra annak ellenére is, hogy az országgyűlés szintén módosítás nélkül becikkelyezte a törvény egészével egyetemben. A szakaszon sorra kiaknázott támadási felületek közül nem csupán a társadalmi elkülönítés és ebben a tiszteknek biztosított többletjogok ragadhatók meg. Rendkívül fontos kérdés az is, hogy felhatalmazható-e quasi bírói jogkörrel a becsületsértés sértettje, hiszen ez esetben a megsértett tiszt, vagy tisztnövendék az egyenruha védelmének jegyében mintegy bíróként ítélheti meg a sértés súlyosságát, s ennek függvényében, annak ellenére, hogy ő maga a sértett, megállapíthatja, hogy a sértés megüti-e azt a mértéket, melynek folytatása fegyverhasználattal – mint quasi preventív büntetéssel – elhárítandó. A képviselőház több tagja is rámutatott arra, hogy az egyenruha és az állomány becsületének védelme még abban az esetben sem terelhető ilyen jogilag aggályos mederbe, ha a megelőző korok gyakorlata ezt elfogadottnak vélte, sőt akkor sem, ha az uniformist nem csupán a hadsereg egészét jelképező öltözékként, hanem a tisztavatáson az államfő által „felszentelt”, az állam részéből való mintegy misztériumként kezelik⁵⁴. A kérdés megvitatásában és kritikájában azonban túlnyomó részt a gyakorlati példákra kiélezett érvelés mutatkozott erősebbnek, mondván ezen szakasz által legalizált incidensek rendre ittas állapotban, éjfél után, mulatóhelyeken, netán a gyengébbik nem képviselői miatt kirobbant viták végkifejletjei. Ezzel a gyakorlatias példálózással vált a szakasz szintén átvihetővé, hiszen kihasználva a pragmatizmust, a honvédelmi miniszter ígéretet tett, hogy rendeletben fogja tiltani az éjszakai mulatók és ivók uniformisban történő látogatását. Ezzel a kérdés mintegy megoldottá vált.

A kevésbé fajsúlyos és széles körben megvitatott szakaszok közül jogdogmatikai ellenérzések miatt emelte ki többek között Krüger Aladár a 32. §-t, miszerint a katonai vétségeknek is lehet kísérlete. Ezzel a kitéttel, mely a katonai körülményekhez mért szigorúbb törvénykezés egyik kiváló példázata, több képviselő nem tudott közösséget vállalni. Ennek ellenére természetesen ez a kitétel a törvény része maradt.

Hasonlóan kisebb mérvű vitát kavart Bródy Ernő 34. §-ra mért kritikája. „A tettes és a részes felelősségére vonatkozó általános rendelkezéseket akkor is alkalmazni kell, ha a cselekményt sajtó útján követték el.”⁵⁵ kitéttel Bródy alkotmányellenesség vélelmével nem tudott azonosulni. Ennek oka az volt, hogy a sajtóvétségek tekintetében hagyománnyal bírt már Magyarországon a fokozatos felelősség alkotmányos elve, mely e rendelkezéssel érezhetően sértve lett, s nyitott kérdés maradt, hogy ezt a sérelmet indokolhatják-e a

⁵⁴ Ezen álláspontot Gömbös Gyula honvédelmi miniszter fogalmazza meg felszólalásában.

⁵⁵ Ktbtk.

különleges katonai viszonyok, illetve a hadsereg speciális szerepe az állam működésében és szervezetében.

Az 55. § szintén megkérdőjelezhető kitételével szemben Gál Jenő fogalmazott meg ellenvetéseket, bírálva azt a rendkívül sajátos és elgondolkodtató rendelkezést, hogy a törvény szövege szerint a fegyelmi kihágásokat is számba kell venni a bűnhalmazat elbírálásakor. Ez a rendelkezés szintén olyan kitétel, mely a törvény által alapelveként megfogalmazott szigor és fegyelem elvének tükrében jelentkezik, s joggal válik kritizálhatóvá a polgári értékek elsődlegességének történelmi korszakában, kevésbé joggal azonban egy konzervatív berendezkedésben.

E szakaszokon túlmenően a képviselőházban véleményem szerint nagy súlyú és jelentős kritika nem fogalmazódott meg, a képviselőház a törvényt harmadszori olvasás után a fentebb említett előadói módosítás, vagyis az eredeti szöveg helyreállítása után elfogadta és a felsőház elé terjesztette.

A felsőházi vita során a három legkritikusabb szakasz ismét górcső alá került, az álláspontok azonban a képviselőházi véleményeket tükrözték, talán annyiban tértek el, hogy némely esetben jobban elrugaszkodtak az aktuális törvényhozási témától, már-már történelmi kérdések elemzésébe bocsátkozva.

A kritikus szakaszokon túlmenően azonban felmerült egy nagyon fontos, már ismert, de más aspektusba helyezett kérdés a felsőházban, mégpedig Vargha Ferenc koronaügyész kritikai megjegyzése nyomán. Ez a kérdés a jogegység kérdése volt a honvédbíróságok eljárásai és a polgári grémiumok eljárásai tekintetében. Vargha Ferenc kifogásolta ugyanis a hadbírói fórumoknak szűken fenntartott jogot, hogy a katonai érdekektől vezérelve eltérő gyakorlatot valósítsanak meg, mint a polgári törvényszékek. E kérdés tekintetében miniszteri közbenjárással a Magyar Királyi Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye, melynek másolata a Hadtörténelmi Levéltár őrzésében megtalálható, reagált a felvetetekre a következőkkel:

„Kétségtelenül nagyon kívánatos lenne, hogy azon jogterületen, amelyen ... a katonai bíróságok a polgári büntető bíróságokkal azonos büntetőtörvények alapján fognak ítélni, a judikaturában – értve ezalatt elsősorban az elvi kérdéseket – a különböző bíróságoknál lényeges eltérések ne forduljanak elő, mert ez – azonos jogforrások alkalmazása mellett – valóban a jogbiztonság hiányának látszatát kelthetné.

Ámde egyrészt ennek a veszélye nem forog fenn oly mérvben mint azt a Ktbt. ... felsőházi tárgyalása során a koronaügyész úr részéről e kérdés felvetésekor elhangzott,

másrészt a katonai bíraskodás terén – a katonai szolgálatra és az abból folyó kötelek különleges természetére, úgyszintén az ezekkel kapcsolatban megóvándó jogérdekre figyelemmel – felsőbb államérdekből mégis egyes esetekben nyitva kell hagyni annak lehetőségét, hogy a katonai bíróságok bizonyos elvi jelentőségű jogkérdéseket önállóan, a polgári büntetőbírói joggyakorlatban követett felfogástól függetlenül, sőt a szükség mértékéhez képest attól esetleg eltérően is dönthessenek el.”⁵⁶

Emellett a vélemény kitér az igazságügy-miniszter azon felsőházi reakciójára, melyben jelezte, hogy a kúria jogmagyarázó tevékenységének tekintélye előtt a hadbírák mindenkor „meghajtották fejüket”⁵⁷, s így a jogbizonytalanság kérdése elvi szinten a törvényjavaslat vitája előtt is orvosolható volt. Ezzel párhuzamban a vélemény Dr. Hüttl Gusztáv vezető-tanácselnök és Vogt törvényszéki elnök szövegezésében kiemeli, hogy a hadbíráskodás csak a legszükségesebb esetekben tér el a polgári büntetőjogi gyakorlat elvi és gyakorlati megoldásaitól, s teszi ezt szükség szerint a legfelsőbb államérdektől vezérelve.

Ezt az érdemi választ a felsőház a törvény elfogadását követően kapta meg, de ezt megelőlegezendő a felsőházi vita lezárásaként a törvényjavaslatot a felsőház is jóváhagyta és kihirdetésre alkalmasnak találta.

2.2. A törvény bizottsági méltatásáról és értékeléséről

A törvényről és annak megalkotásáról alkotott kritikai kép a hiányos képviselőházi állapot, a több esetben megítélésem szerint joggal kritizált szakaszok, illetve kérdések kiemelésével úgy vélem negatív képet festenek a törvényről, melyet a fentebbi kritikák ellenére is komoly eredményként és értékes reformként kell felfogni.

A törvény előnyeiről, „dicsőségéről” és fontosságáról úgy vélem kissé talán túl emelkedett módon, de a Ktbt. előnyeit joggal kiemelve és méltatva nyilatkozott a javaslatot elbíró bizottságok közös előadója, Erődi-Harrach Tihamér, akinek véleményét a legtöbb ponton osztani tudom a törvény vizsgálata és megoldásainak ismerete okán.

Erődi-Harrach Tihamér felvezetésként a hatályos, császári nyílt paranccsal bevezetett, katonai büntető anyagi jogi szabályozás korszerűtlenségéről ejtett néhány szót, kiemelve hogy az 1855-ös Ktbt. az 1803-as, majd 1852-ben módosított osztrák Btk. alapjain állt.

Számba vette, hogy nem új keletű kívánalomnak tett eleget a törvényalkotás az új Ktbt. megalkotásával, s igazolásképp feleleveníti a katonai büntető perrendtartás 1912-es rendezés

⁵⁶ HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, „A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye”, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár

⁵⁷ Ugyanazon irat szövegéből kiemelve – Farkas Ádám

előtti helyzetét. A perrendtartás kapcsán az anakronisztikusságnak adott fő hangot, említve a reform előtt hatályos törvényt, „az úgynevezett *peinliche Halsgerichtsordnung*, amely még Mária Terézia idejéből származott”⁵⁸. Ehhez aztán hozzáfűzte, hogy az 1912. évi perrendtartási reform idején már jogalkotói szinten is felmerült az anyagi jog reformjának kérdése.

Lejegyezte az indoklásban is kiemelt tény, hogy az 1855-ös törvénynek számos jól megalkotott rendelkezése volt, mely átszövegezve és módosítva ugyan de átkerült az új törvénytövegbe is, kiegészülve az önálló államiság és az I. világháborúban szerzett tapasztalatok kívánalmaival.

Az előadó tételezte, hogy az új anyagi jogi törvény előkészítése 1921-ben Gerő Gyula hadbíró és több más hadbíró közreműködésével megindult, mégpedig nemzetközi tendenciák mentén, Finnország, Ausztria, Hollandia, Lengyelország, Franciaország, majd pedig Svájc katonai büntetőjogi kodifikációjának mintáit figyelembe véve. Ez utóbbiról leszögezi, hogy a svájci kódex több ízben primer mintaként szolgált a magyar kódex megalkotóinak.

Lényegében kifejtette a törvény 1. §-ában foglaltakat és azok fontosságát és különlegességét, helyesli a különleges katonai bűncselekmények külön szabályozását, valamint tárgyalta a katonai erények iránti érzékenyebb hozzáállást és ebből adódó jelentékenyebb szigor fontosságát is.

Kiemelte a 4. § fontosságát, miszerint a háborús időkre vonatkozó különleges állapotot kiterjeszti a határzavarok és a belső rendet veszélyeztető lázadások esetére is, igazolva ezt az 1921:33. tc-ben foglaltakkal, valamint az 1921:49. tc. rendelkezéseivel, illetve az azokban is domináló háborús tapasztalatokkal.

Erődi-Harrach méltatta továbbá a Ktbtk. azon erényét, hogy részben és egészben egyaránt teljességgel a polgári büntetőtörvénykönyvhöz – 1878:5. tc. –, illetve annak rendszeréhez és dogmatikai megoldásaihoz igazodik, és eltérő rendelkezései zömmel csak a katonai állapotokkal igazoltan forognak fenn. Ilyen eltérés például a Csemegi-kódexben nem szereplő golyó általi halálbüntetés intézménye mely tradicionálisan katonai büntetési nem. Hangsúlyozta, hogy jelentős előrelépés volt a büntetés végrehajtás terén az, hogy a katonai elítéltek polgári büntetőintézetekben is letölthették büntetésüket.

Az előadói véleményen túl a törvény méltatása tekintetében két, mindenképp kiemelendő és véleményem szerint módfelett fontos rendelkezésére kell kitérni. E két intézményre Krüger Aladár hívta fel az igazságügy-miniszter figyelmét, kérve, hogy ezen reformmegoldásokat a

⁵⁸ Az 1927. évi Január hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Naplója, XXIII. Kötet, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Könyvnyomdája, Budapest, 1929., 170.

polgári Btk-ba is mielőbb építsék be. Az egyik ilyen jogi megoldás a házifogság intézménye, melyet Krüger módfelett humánusnak és értékesnek tartott, a másik pedig a részesség jogi fogalmának meghatározása melyet pedig az ítékezés szempontjából kezelt megkerülhetetlenül fontos kérdésként.

Ezen méltató vélemények azok, melyekkel a Ktbt. országgyűlési vitájának elemzéséről adott képet az objektív szemléletmód egyensúlyi állapotába kellett hoznom. Mindezekon túlmenően azonban meg kell fogalmaznom az utókor szemével néhány további kritikát és méltatást egyaránt.

3. A törvényről az utókor szemével

A törvény szövegét olvasva számos rendelkezéssel kapcsolatban a XXI. század emberének aggályai fogalmazódnak meg. Ezeknek azonban úgy vélem egy történeti dolgozatban nincs helye, hiszen a korszakot meghaladott kritériumokkal az adott korban alkotott jogszabály nem mérhető. E tétel fontossága miatt a Ktbt. egyes szakaszaival kapcsolatban igyekeztem olyan módon állást foglalni, hogy a korszak viszonyaihoz mérten a lehető leginkább objektív álláspontra vezessen. Elemzésemet elsősorban az általános részben foglaltakra kívánom kielezni, tekintettel arra, hogy a legalapvetőbb jogelvek és esetleges elméleti újítások ezen szakaszokban ölthetnek testet.

Úgy gondolom a törvény maga egy rendkívül fontos és értékes reformmegoldással indul. Az 1. § a polgári büntető törvénykönyv hatályának katonai elkövetőkre történő kiterjesztésével ugyanis megszünteti az 1855-ös pátenz II. cikkének azon, a jogegyenlőség elvével szembemenő rendelkezését, miszerint:

„A katonai büntető törvénykönyv tárgyát a következő bűncselekmények és mulasztások képezik:

1. azok a katonai büntettek és vétségek, amelyek a katonai állásból folyó, vagy a szolgálati kötelesség ellen követtek el;
2. az állam hadi ereje ellen irányuló büntettek;
3. más (közönséges) büntettek és vétségek.”⁵⁹

Magam is, akárcsak a képviselőházi és felsőházi vitában oly sokan, figyelemre méltónak tartom a Ktbt. 4. §-át, mely a háború idejére szóló különleges rendelkezések lázadás és határvédelmi zavarok esetére történő kiterjesztéséről rendelkezik. Ez a szakasz ugyanis vitathatatlanul veszélyes lehet egy olyan kormányzat kezében, mely diktatórikus álmokat

⁵⁹ Az 1855. évi január 15-iki Katonai Büntető Törvény a büntettekről és vétségekről, Az 1901. évi hivatalos fordítás utánnyomása, Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium, Budapest 1914., 12.

dédelget, biztonságot és rendet teremtő azonban egy olyan kormány kezében, mely figyelembe véve a hadsereg karhatalmi tevékenységéről szóló békerendelkezést, szükség esetén a közrend érdekében felvonultatná a hadsereget, legyen az a szükség forradalmi jellegű, jobb, vagy baloldali⁶⁰. Mindezek ellenére azonban rendkívül kritikusnak tartom, hogy az ilyen formán szükségállapot bejelentésének jogát a törvény a honvédelmi minisztériumnak vindikálta, hiszen véleményem szerint ilyen döntést egyetlen minisztérium, de még maga a kormány sem hozhat egymagában, s ezen kritérium az akkori alkotmányosság tekintetében is fennállt.

Dési Géza kritikai megjegyzésében csak osztozni tudok, mikor értelmetlennek és jogilag aggályosnak tartom a 7. § azon rendelkezését, miszerint a kötéllel végrehajtandó halálbüntetés esetén az elítéltet előbb ki kell csapni a hadseregből. Ez esetben ugyanis az uniformis védelme nem érvényesül és aggályos az is hogy végrehajtható-e civilen olyan ítélet, melyet katonai büntető jogszabály alapján hoztak meg. Ezen részét a törvénynek olyan rendelkezésnek tekintem, mely az egyenruha és a testület védelmére irányult, e célt azonban úgy vélem jogilag aggályos módon igyekezett megvalósítani megkérdőjelezhető eredményességgel.

Az egy évnél nem hosszabb szabadságvesztés büntetések tekintetében alkalmazható súlyosításokat, melyek a büntetési időtartam lerövidítésére irányulnak, szolgálva ezzel az elítélt érdekeit, nem tartom aggályosnak, és nem tudom Gál Jenő erre irányuló kritikáit magamévá tenni, hiszen a jogszabály egyértelműen korlátozza ezek alkalmazását tisztekkel és egészségükben ezekre alkalmatlanokkal szemben. Ezt azért is fontosnak tartom, mert a törvény kimondja, hogy csak a legénység tagjainak rövidíthető meg ilyen módon a büntetése.

Jelentősnek tartom a 10. § azon rendelkezését, miszerint:

„10. § A katonai bíróság által kiszabott szabadságvesztésbüntetést a katonai büntető intézetek berendezéséhez és befogadóképességéhez képest ezekben az intézetekben kell végrehajtani, de a szükséghez képest polgári büntető intézetekben is végre lehet hajtani.”⁶¹

Ezen rendelkezések ugyanis úgy gondolom az 1. §-szal párhuzamban a jogegyenlőség katonákra történő kiterjesztését, a polgári és katonai éra különválasztásának mérséklését

⁶⁰ E vonatkozásban felidézendő Horthy Miklós vitákat kavarázó nyilatkozata, miszerint: „Ebben az országban végre rendnek kell lennie, és én rendet is fogok tartani. A rendetlenkedőkbe belelövetek, és ha az jobbról történik, a különbség csak annyi, hogy azokba fájó szívvel fogok lövetni, míg egy baloldali rendetlenkedésbe passzióval.”

⁶¹ Ktbtk.

irányozza elő, mely mindenképp reformgondolatnak számít, még akkor is ha a „szükséghez képest” rendeli csupán ezt a megoldást.

Bár magával a házifogság intézményével maradéktalanul egyet tudok érteni, mint humánus újtási formával. A 12-13. § tiszteket kiváltságosan kezelő rendelkezéseivel még a kor viszonyainak ismeretében sem tudok azonosulni. Ezen álláspontomat arra alapozom, hogy a tisztek felelőssége tekintetében komolyabb elvárásokat kell véleményem szerint támasztani, hiszen magukénak tudhatják a vezénylet jogát és mint előjáróknak példaértékű magatartást kellene tanúsítaniuk. Amennyiben ezen elvárások ellenére bűncselekmény elkövetésére szánják el magukat, véleményem szerint, nemhogy könnyítések, hanem súlyosítások járnának nekik a büntetés végrehajtása során.

A feltételes szabadságra bocsátás intézményét a korszak ideológiai beállítottságához és a katonai viszonyokról alkotott álláspontokhoz mérten kiemelkedő fontosságú, haladó gondolatnak tartom, mely mindenképp a törvény előnyei közé sorolandó.

A 15. §-t a sajátos katonai viszonyok és azokban a rendfokozatok fontossága miatt tartom nagyon fontosnak, hiszen ez a katonai rend hagyományos büntetési nemeinek továbbélését fogalmazza meg, kiegészülve azonban a második bekezdésben tanúsított enyhítő hajlammal, melyet részint jogszabályi rendelkezések, részint a bírói értékelés tárgyává tesz.

Mindenképp jelentősnek tartom a büntetés felfüggesztését szabályozó 24-31. §-t, mely körültekintően tárgyalja a büntetések felfüggesztését, számba véve azon eseteket melyekben a felfüggesztésnek nincs helye, és tételezve a próbaidővel kapcsolatos lehetséges viszonyokat.

A parlamenti vita felszólalóihoz ismét csatlakozva, nem tudok egyet érteni a katonai vétség kísérletének büntetésével, hiszen ezt a katonai viszonyok sajátosságával igazolt szakaszt túlzottan keményvonalasnak tartom, a katonai egyének szigorral történő túlzott terhelésének egyik momentumaként tekintek e rendelkezésre.

Krüger Aladár véleményére alapozva álláspontomat mindenképp fontosnak tartom az általános rész V. Fejezetét, vagyis a részesség fogalmát tételező szakaszokat, melyeket a képviselő a polgári büntetőjogba is adoptálni kérvényezett az illetékes minisztertől. Ez a szabályozás ugyanis véleményem szerint erősíti a jogbiztonságot, hiszen az elkövetői besorolásokat tételes jogi alapon kiszélesíti, igazodva a gyakorlathoz.

A törvény általános részének tekintetében visszásnak tartom a 38. § Országgyűlésben is sokat vitatott 3. pontját. A becsület védelmére irányuló fegyverhasználati jogot néhány felszólaláshoz hasonlóan magam is azért tartom kritikusnak, mert ezzel a tiszte adott szituációban sértettként bírói magaslatokra emeli, hiszen az ő „hatáskörébe” utalja a

becsületsértés mértékének megítélését és a fegyverhasználat jogosultságának megállapítását. Ezt a szakaszt még a miniszteri ígéret ellenére sem tartom elfogadhatónak, sőt úgy vélem csupán a rendszer ideológiai alapjai miatt kerülhetett be a törvénybe. E ponttal kapcsolatban beszédesnek tartom a Vargyai Gyula által feltárt következő esetet: „Farkas Lajos pincér kihívó módon meglökte, majd zsebre dugott kézzel megállt és végignézte. A tiszt ezen felháborodott és a következőket mondta: talán nem lökne föl, mire a pincér azt mondta: majd én térek ki... Erre nevezett kardot rántott és egy vágást mért az arcára, melytől homloka három helyen és az orra vérezni kezdett. Ezután az őrszobára vitte igazoltatás végett”⁶² Ez az eset is és sok másik a törvény testén e ponttal ejtett seb fontosságára hívják fel a figyelmet, melyek mellett még a legnagyobb jóindulattal sem lehet észrevétel nélkül elhaladni.

Mindenképp kiemelendő eredménynek tartom, hogy a törvény enyhítő jelleggel szabályozza a fiatalok elkövetők csoportját kategóriák szerint és a 18 és 20. életév közötti elkövetőkkel szemben is enyhítéseket fogalmaz meg. E tekintetben azonban nem tudok teljes mértékben azonosulni a 49. §-szal sem jogszabályi, sem indoklási szinten. Ez a szakasz ugyanis a háborús tapasztalatokra hivatkozva a fiatalok büntetésének enyhítését irányzó szakaszokat katonai büntettek esetében nem engedi alkalmazni, ezt pedig magam nem tartom minden fiatalokra klasszifikálás nélkül elfogadhatónak.

Ugyancsak csatlakozva az Országgyűlés felszólalóihoz, nem tudok azonosulni a Kbt. 55. §-hoz, mely a bűnhalmazatba a fegyelmi kihágást is beszámítani rendeli, hiszen ez szintén a túlzott fegyelem és erőszakosság megnyilvánulása, mely nem feltétlenül a hadsereg rendét szolgálja elgondolásaim alapján.

A büntetésnemek tekintetében a fenti kritikái megjegyzéseken túl nem érzem szükségességét ellenvetés megfogalmazásának, hiszen saját véleményem az, hogy a törvényben felsorakoztatott büntetésnemek, beleértve a halálbüntetést, mind-mind különleges szimbolikus és gyakorlati tartalommal, illetve haszonnal bírtak.

Összességében szemlélve a törvényt kettős következtetésekre jutottam. Egyrészt elvitathatatlannak tartom a törvény reform- és időszerűségét, kisebb megkötésekkel elfogadva az indoklás erre irányuló kijelentéseit és azon állásfoglalását, miszerint az 1855-ös nyiltparancssal hatályba léptetett törvény bevált rendelkezéseit mind hagyománytisztelethől, mind pedig a gyakorlati érdekeik miatt megtartásra alkalmasnak találtak. Úgy vélem ez a törvény számos a katonai igazságszolgáltatás és a magyar jog tekintetében kritikus kérdésre jelentett gyógyírt a maga idejében, gondoljunk csak a monarchia egységes törvénykezésére,

⁶² Vargyai Gyula: Fegyverhasználat kiváltsággént, História 81/04 elektronikus változat (<http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/81-04-16Vargyai.html>) (2008.11.15.)

mely jellegéből adódóan sértette egyes magyar közjogászok alkotmányossági érzetét, vagy arra a képtelen helyzetre mely a katonai perrendtartás reformjával 1912-ben állt elő. Mindezekon túlmenően a törvény számos fontos reformszabályozást foglal magában, melyek könnyítették a katonai egyénekre nehezedő jogi terheteket és közelítették a polgári büntetőjogot a katonai büntető igazságszolgáltatáshoz. A háború tapasztalatai és a jogfejlődés eredményei a törvényben úgy vélem megjelennek, néhol azonban előnytelenül keverednek a konzervatív keményvonalasság egyes idejétmúlt rendelkezéseivel.

Másrészt azonban fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem értek egyet a törvényben megjelenő, véleményem szerint jogalappal nem rendelkező kivételezéssel, mely a tiszteket éri. Úgy gondolom ezek a rendelkezések nem szolgálják a hadsereg rendjének megerősödését csupán a tisztikar történelmi előzményeire és összetételére vezethető vissza, vagyis a hajdan volt nemesi előjogok utóéleteként értelmezendő a hadseregben. Sajnálatosnak tartom azt is, hogy a több szépséghibával bíró, de összességében értékes kódex néhány különleges szakasza illetve a vele együtt tárgyalt és életbe léptetett Kbp. visszás felhasználása miatt jogszerű támadások keresztüzébe került. Gondolok itt a tiszti kardhasználat jogára éppúgy, mint a Kbp. 59. §-ra épített gyakorlatú vezérkari főnökség külön bíróságának háborús gyakorlatára, melyeket Vargyai Gyula több ízben is tanulmányozott, s feltárta azoknak a Kbtbk. véleményem szerint több esetben eszmei vonatkozásokban degradáló mivoltát. Mindezek persze a jogszabályok alkalmazására és nem magukra a jogszabályokra vezethetők vissza, mondhatni nem a fegyver maga, hanem használója öl. Azonban ha jogszabályok nem adtak volna módot az ilyen jellegű használatra, akkor e kritikának nem lenne helye.

V. Felhasznált irodalom

1. DR. HAUTZINGER ZOLTÁN: A katonai büntetőjog fogalma és forrásai, Hadtudomány (A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata) 2008. elektronikus szám
2. DR. HAUTZINGER ZOLTÁN: Az önálló katonai büntetőkódex. *Rendészeti Szemle*, 2007/10. 23-31.
3. VARGYAI GYULA: A vezérkar szerepe a katonai és politikai döntésekben Magyarországon (1919-1939) *Jogtörténeti Szemle*
4. DR. VINCZE MIKLÓS: A katonai büntetőjog kétezer éves tükre (De re militari), *Ügyészek lapja*, 2006. (13. évf.) 6. sz. 33-52. old.
5. VARGA PÉTER: De re militari, József Attila Tudományegyetem, Szeged, 1999.
6. DR. CZIÁKY FERENC: A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története Budapest, 1924.
7. FARKAS GYÖNGYI (szerk.): A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium 1802-1991 Hadtörténelmi Levéltár, Budapest, 2003.
8. DR. HAUTZINGER ZOLTÁN: A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története. *Jogtudományi Közöny*, LXII/6. (2007),. 263-276.
9. DR. KARDOS SÁNDOR: A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene. Debreceni Egyetem Jog és Államtudományi Intézet, Debrecen, 2003.
10. FÖLDVÁRI JÓZSEF: Magyar büntetőjog. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.
11. ANGYAL PÁL: Büntető törvénykönyv. Grill Károly Könyvkiadó, Budapest, 1941.
12. KOVÁCS ZOLTÁN (szerk.): A katonai büntetőjog kézikönyve. Zrínyi nyomda, Budapest, 1958.
13. ECKHART FERENC: Magyar alkotmány és jogtörténet. Osiris kiadó, Budapest, 2000.
14. BÓNIS GYÖRGY, VARGA ENDRE, DEGRÉ ALAJOS: A magyar bírósági szervezet és perjog története. Levéltárak Országos Központja, Budapest, 1961.
15. KARDOS SÁNDOR: A magyar katonai igazságszolgáltatás a Mohács előtti Magyarországon, *Collectio Iuridicata Universitas Debreceniensis II*, Debrecen, 2002.
16. PÁLFFY GÉZA: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI-XVII. században. Győr-Moson-Sopron megye Győri Levéltára, Győr, 1995.

17. FISICHELLA DOMENICO: A politikatudomány alapvonalai. Osiris Kiadó, Budapest, 2006.
18. A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA VESZPRÉMI TERÜLETI BIZOTTSÁGA: A büntetés hatása című konferencia előadásai, in *Büntetőjogi tanulmányok*, Veszprém, 1999. 7-30.
19. VARGYAI GYULA: Katonai közigazgatás és kormányzói jogkör. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Budapest, 1971.
20. KOCSIS BERNÁT: Válogatás a magyar hadügy írásaiból. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1986.
21. MEZEY BARNA (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
22. DOMBRÁDY LORÁND: Katonapolitika és hadsereg, 1920-1944. Ister Kiadó, Budapest, 2000.
23. DOMBRÁDY LORÁND, TÓTH SÁNDOR: A magyar királyi honvédség 1919-1945, Zrínyi kiadó, Budapest, 1987.
24. MARKÓ GYÖRGY (szerk.): Háború, hadsereg, összeomlás, Zrínyi kiadó, Budapest, 2005.
25. HELGERT IMRE (szerk.): A hazáért, A magyar honvédség múltja és jelene, 1848-2004, Szaktudás kiadó, Budapest, 2006.
26. VARGYAI GYULA: Sisak és cylinder, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1984.
27. VARGYAI GYULA: A biatorbágyi merénylet, merénylet a merénylet ellen, elektronikus változat (<http://mek.oszk.hu/04900/04964/html/>) (2008. 11. 15.)
28. VARGYAI GYULA: Fegyverhasználat kiváltsággként, História 1981/04, elektronikus változat (<http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/81-04-16Vargyai.html>) (2008. 11. 15.)
29. JILLY LÁSZLÓ: Az új magyar katonai büntetőtvénycsönyv, Pécsi Irodalmi és Könyvnyomdai Rt., Pécs, 1993.
30. SCHULTHEISZ EMIL: A katonai büntetőtvény magyarázata, Politzer Zsigmond és fia kiadása, Budapest
31. Az 1855. évi január 15-iki Katonai Büntető Törvény a büntettekről és vétségekről, Az 1901. évi hivatalos fordítás utánnyomása, Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium, Budapest 1914

32. Magyarország a XX. században, Babits kiadó, Szekszárd, 1996-2000, elektronikus kiadás (<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/>) (2007.12.30.)
33. SIPOS PÉTER: A kormányzó. Horthy Miklós, elektronikus kiadás (<http://www.hik.hu/tankonyvtar/site/books/b1001/90-056-02Sipos.html>) (2008.07.24.)
34. BENCSIK GÁBOR: Horthy Miklós, a kormányzó és kora, Magyar Mercurius Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2001.
35. HÓMAN BÁLINT, SZEKFŰ GYULA: Magyar Történet, elektronikus kiadás (<http://mek.oszk.hu/00900/00940/html/>) (2007.12.30.)
36. ZEIDLER MIKLÓS: A magyar irredenta kultusz a két világháború között, elektronikus kiadás (<http://mek.oszk.hu/06000/06030/06030.pdf>) (2008.08.29.)
37. MIKLÓS ZOLTÁN: Katonai nevelés és képzés az I világháború végétől a II. világháború végéig (1918-1945) elektronikus jegyzet: (<http://www.zmne.hu/Forum/05elso/neveles.htm>) (2008.11.15.)
38. MIKLÓS ZOLTÁN: A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia nevelési értékrendjének változása 1872 és 1944 között in: Dr. Lenkefi Ferenc (szerk.): AD ACTA A Hadtörténelmi Levéltár évkönyve 2003, Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó, elektronikus kiadás (<http://mek.oszk.hu/04900/04928/html/>) (2008.08.31.)
39. ROMSICS IGNÁC: Ellenforradalom és Konszolidáció, Gondolat kiadó, 1982
40. ORMOS MÁRIA: Magyarország a két világháború között 1914-1945, Csokonai Kiadó Debrecen 1998.
41. BOROS ZSUZSANNA: Parlament, pártok, választások a Horthy-kori Magyarországon I. kötet, Rejtjel kiadó, Budapest, 2002
42. PÜSKI LEVENTE: A Horthy-rendszer 1919-1945, Pannonica kiadó, Budapest 2006
43. SZABÓ ILDIKÓ: Nemzetfogalom és nemzeti identitás a dualizmus korában és a Horthy-korszakban, Politikatudományi Szemle (15. évfolyam) 2006/1
44. Corpus Iuris Hungarici CD-ROM változat, KJK-Kerszöv
45. HIRATA TAKESHI: A Bethlen-konszolidáció a nemzetközi politológiai irodalom tükrében, Rubicon 8. évfolyam (1997.) 1. szám, 12-14.

46. Hadtörténelmi Levéltár és Irattár: HM Jogi előkészítő osztály iratai 1929-1930, iratszám: 286, 444, 561, 772, 3448, beérkezési szám: 10438, A m. kir. Legfelsőbb Honvéd Törvényszék véleménye (1930.04.05.)